

SU PETELIŠKE ANT LŪPŲ

Atsirakinęs buto duris, jis įžengė į tamsų prieškambarį. Pirmiausia nusivilko švarką ir apgraibom pakabino. Tada įėjo į didįjį kambarį, kuriame taip pat tvyrojo prietema. Užulaidos buvo užtrauktos, nes jis išvažiavo neatitraukęs, ir plačialapė gėlė ant žemo staliuko taip ir kentėjo tamsoj viena, kol jo nebuvo. Bet jis nepriėjo ir nepadarė jai šviesiau, tik atsisėdo fotelyje ir toli į priekį ištiesė kojas. Priešais, televizoriaus stikle, kažkas vos žžiūrimai atsispindėjo, tikriausiai jo paties balti marškiniai.

– Viskas, Vaitkau, – pasakė jis. – Tu miegosi visą pusdienį, miegosi visą šią naktį, o rytoj jausies kur kas geriau.

Jis visuomet kreipdavosi į save „Vaitkau“, nes jam atrodė, kad toks kreipinys autoironiškas, o autoironija, jo manymu, yra pats geriausias dalykas sunkiais gyvenimo atvejais. Bet iš fotelio jis neatsikėlė. Tik nusimovė per galvą juodo kaklaraiščio kilpą ir numetė ją šalia telefono, nuspypė batus ir dar toliau ištiesė kojas. Vienas batas gulėjo ant kilimo, nosimi į prieškambarį, lyg kokia maža valtis, plaukianti per rudai geltoną kilimo raštą, o antras buvo pasviręs ant šono – šitas buvo užplaukęs ant seklumos, pakrantės uolos pramušė jo dugną, pati įgula, ko gero, spėjo išsigelbėti, tačiau nebuvo žinoma, kur ji dabar yra ir vargu besugrįš kada prie savo palikto laivo.

Vaitkus buvo pavargęs. Jam skaudėjo pečius ir nugarą. Tris valandas prasėdėjo prie vairo. Važiavo prastais vingiuotais keliais, pilnais netvarkingų mašinų, o iš šoninių keliukų vis taikydavosi prasmukti girti kaimietis, ramiai važnyčiojęs arklį pakraščiu, nei iš šio, nei iš to pasuko jį skersai plento į molėtą siaurą keliuką. Keista, bet žmogus buvo be kepurės, švietė plikas pakaušis, o virš abiejų ausų styrojo į šonus sulipę žilų plaukų kuokštai, kaip kokie du ragai. To molėto keliuko spalva buvo tokia pat kaip ir jo kilimo. Ir tada akyse iškilo kapinės. Mažas, tolimas Žemaitijos miestelis ir neįtikėtina didelės jo kapinės. Tai nebuvo koks šviesus ir švarus dzūkiško smėlio kalnelis. Tai buvo didžiulis, lygus molėtas plotas, tankiai prismaigstytas kryžių ir akmens luitų. Juodas karstas stovėjo ant duobės krašto, o duobės šonas švietė rudai ir geltonai, kaip štai dabar tas jo kilimas. Vaitkus užmerkė akis. Kapinių vaizdas dingo, bet dabar jis mate jose savo juodą batą, nosimi atsuktą prieškambario pusėn, lyg pasiruošusį išeiti. „Kam išeiti? – pagalvojo Vaitkus. – Man?..“ Ir dar jo akyse šmėstelėjo keli padriki laidotuvių vaizdai. Juoda sulankstoma kunigo kepuraitė su tokiu pat juodu bumbulu viršugalvyje. Jis neįsidėmėjo nei kunigo veido, nei ko kito, tik girdėjo jo monotonišką ramų balsą, neišskirdamas žodžių. Tas balsas buvo ne tik ramus, bet ir nusižeminęs. Jo tėvui net nepritiko toks balsas, lyg kunigas per daug jau nuolankiai kažko vis prašytų ir prašytų. Tėvas buvo nusipelnęs ramybės ir taip. Teisingu, ilgu gyvenimu, tokiu paprastu ir aiškiu, jog kartais net nejauku darydavosi, kad galima taip paprastai gyventi tiek nedaug teužimant pasaulyje vietos.

Vaitkus vėl užmerkė akis, bandydamas įsivaizduoti karste tėvo veidą. Ir negalėjo. Jis matė visai ką kita: kaip vyrai nukėlė karsto dangtį ir paguldė išilgai duobės krašto, kaip už karsto atsistojo jis pats ir artimieji. O artimųjų juk nebuvo, Vaitkus vienas pats buvo tas artimasis. Tėvas mirė paskutinis iš dviejų brolių, o kitas dar jaunas žuvo. Atsistojo šalia Vaitkaus tik tai du tolimi pusbroliai su savo žmonomis ir vaikais, kokios antros ar trečios eilės, Vaitkus jau nebežinojo; priėjo dar du senukai, tėvo jaunystės draugai: vienam visą laiką kretėjo galva, o antrasis abiem rankomis laikėsi įsikibęs lazdos, paties pasidarytos iš kažkokio prasto medžio, – gumbuotais, plonais abiejų rankų piršteliais, lyg kokiom sudžiovintom paukščio letenėlėm, aptrauktom raukšlėta oda, taškuota kaip kalakuto kiaušinis. Kiek ten tų žmonių buvo? Dešimt? Dvylika? Restorane jis užsakė pietus dvidešimčiai. Dešimt gal ir valgė, jis neskaičiavo. Jis dabar matė savo atminties akyse tą vaizdą, kuris tada, kai fotografavosi, rodos, taip trumpai šmėkstelėjo ir taip greit dingo, ir vargu ar kas kitas pastebėjo ir įsiminė. Tai buvo peteliškė. Tai buvo balta peteliškė, nežinia iš kur čia, kapinėse, atsiradusi. Vaitkus buvo tikras, kad nei anksčiau, kol karstas buvo nešamas per kapines, nei vėliau, kai jis jau buvo pastatytas ant duobės krašto, jos nebuvo, ji nesisukiojo nei apie juodą kunigo kepuraitę, nei apie kitų

žmonių galvas. Nebuvo jos ir tada, kai fotografas spragsėjo aparatu, o Vaitkus stovėjo anapus karsto ir žiūrėjo į tėvo rankas, apvyniotas rudu rožančiumi. Juk neįmanoma nepastebėti baltos plazdenančios peteliškės žmonių rato viduryje. Niekas ten ir neplazdeno. Tik tada, kai jau baigė fotografuotis, kai abu duobkasiai pakėlė už galų karsto dangtį, o jo šešėlis palengva ėmė slinkti tėvo veidu, tik tada – Vaitkus gali galvą guldyti, jog tik tada! – jis pamatė ją, tupinčią ant blizgančio rožančiaus karoliuko. Kiek trunka akies mirktelėjimas? Penktadalį, dešimtadalį sekundės? Štai per tokį laiko tarpelį iš kažkur ji atskrido: ką tik nebuvo, o dabar buvo ir baltavo, išplėtusi sparnelius, ir nuo tų sparnelių ant tėvo sudėtų rankų taip pat krito mažytis, visai mažutytis šešėlis. Pirmoji Vaitkaus reakcija buvo ištiesti ranką ir nubaidyti, bet jis negalėtų dabar paaiškinti, kodėl neištiesė ir nenubaidė. Gal jis tikėjosi, kad užslenkantis šešėlis pats ją nubaidys. Bet peteliškė tik dar labiau prigludo, suvirpėjo visa nuo to prigludimo; taip ją ir užslinko juodas ir sunkus dangtis. Ir bus užkasta į žemę, o ten, po žeme, dar kurį laiką blaškysis karšio tamsoje, kol, netekusi jėgų, nukris tėvui ant lūpų tarytum koks paskutinis, tik nebeįstartas, žodis. Skausmas persmelkė Vaitkaus širdį. Vaitkus net nesuprato, koks tai absurdiškas gailestis: leidžia į žemę tėvą, o jam gaila tos gyvos peteliškės.

Sučirškė telefonas, ir Vaitkus iš netikėtumo net krūptelėjo. Pirma pastūmė toliau savo juodąjį kaklaraištį, tik tada pakėlė ragelį. Be to, jam pasirodė, jog telefonas šiandien skamba jau ne pirmą kartą.

– Jau grįžai? – pasigirdo Irenos balsas.

– Ką tik.

– Laidotuvės praėjo gerai?

– Ar laidotuvės gali praeiti... gerai? – suirzo Vaitkus.

– Aš norėjau pasakyti – sklandžiai...

– Ką reiškia – sklandžiai?... – vis labiau irzo Vaitkus. – Gal tau atrodo, kad jos praėjo... puikiai?

Irena patylėjo. Ragelyje grojo tolima muzika.

– Pas tave namuose groja? – rūščiai paklausė Vaitkus.

– Iš kur?... Tau ausyse groja! Tu labai pavargai, taip? – jos balse girdėjosi užuojauta.

Vaitkus kiek atlyžo.

– Pavargau, žinoma. Kaip nepavargsi. Tris paras ant kojų.

– Man labai gaila, kad aš niekuo negalėjau padėti, – jos balsas buvo dar švelnesnis, ir Vaitkus suprato užuominą: atseit, jeigu būtume vyras ir žmona, aš būčiau galėjusi važiuoti kartu, ir tada tu nebūtum taip pavargęs.

– Ačiū, – sausai atsakė Vaitkus. – Tu man ir taip daug padėjai.

Jis pasiskolino iš jos tūkstantį litų. Bet juk ji ne tai turėjo galvoje. Dabar jau Vaitkaus širdyje akimirksnį šmėstelėjo gailestis, bet jis jo niekaip neparodė.

– Ką tu dabar ruošiesi daryti? – paklausė ji.

– Miegoti.

– O rytą?

– Nežinau. Turiu reikalų.

– Suprantama... Gal aš kai kuriuos galiu atlikti už tave?

– Ne. Negali.

– Tu tikrai labai pavargęs. Tiesiog pervargęs. Girdžiu iš balso. Kai aš šitaip pervargstu, visai negaliu užmigti. Mirštu iš nuovargio, miegas marinte marina, o užmigti negaliu! Ar tu turi migdomųjų? Gal tau atvežti?

– Man nereikia migdomųjų. Aš jau tau sakiau, kad noriu būti vienas.

– Ne, tu to nesakei.

– Kaip nesakiau?

– Nesakei. Argi neatsimeni, ką prieš minutę kalbėjai?

– Puikiai viską atsimenu. O dar puikiau, kaip tau sakiau, kad noriu būti vienas.

– Gerai, gerai. Sakei. Du kartus pasakei.

– Na matai, – kiek atlyžo Vaitkus. – Pati tu nieko neatsimeni.

– Žinai, ko aš tau skambinu?..

„Žinau“, – norėjo pasakyti Vaitkus, bet nepasakė. Jis ir nežinojo, jam tik atrodė, jog žino.

– Aš gavau tetos laišką. Uršulėlė numirė. Jau palaidojo. Dabar tu ten vienas.

– Kada? – nustebo Vaitkus.

– Prieš dvi savaites.

– O kas ją palaidojo?

– Nerašo. Kaimynai turbūt. Dabar tas namelis visai tuščias. Man atrodo, kad tau reikia važiuoti.

Kada važiuosi?

Vaitkus patylėjo, paskui pasakė:

– Rytoj.

– Nebijok, aš nesiprašau kartu.

– Ko man tavęs bijoti?

– Man pačiai reikia pas tetą, bet aš nuvažiuosiu kitą kartą. Ji prašė atsiųsti aspirino. Aš nupirkau gero, Bajerio. Jai skauda sąnarius, aš tau sakiau. Tai tu jai nuvežk, o ji tau ir papasakos apie Uršulėlės mirtį.

– Užtenka man tų mirčių!

– Na, nenorėsi – nepasakos. Ji labai supratinga moteris. Ne kaip aš, ar ne?..

Vaitkus nieko neatsakė. Ji patylėjo, laukdama kokio atsakymo, paskui paklausė:

– Tai kada tu paimsi iš manęs tą aspiriną?

– Rytoj užvažiuosiu į darbą.

– Juk rytoj sekmadienis!

– Paskambinsiu tau į namus, o tu išeisi prie mašinos ir išneši.

– Gerai, gerai... – ji nusijuokė. – Išmesiu tau pro langą!

– Man nereikės lipti į penktą aukštą.

– Tai kelintą važiuosi?

– Kai išsimiegosiu.

– Tai paskambink, gerai?

– Gerai.

Vaitkus padėjo ragelį. Atsistojo, surinko abu batus ir išnešė į prieškambarį, o tam, kuris gulėjo pakrypęs kaip laivas, kažkodėl pasižiūrėjo į padą. Dar užsivirino arbatos, sugrauzė keletą sausainių ir atsigulė. Miegas atėjo beveik tuoj pat: vakarykščių, užvakarykščių vaizdų pavidalu, šmėkščiojusiais peizažais, matytais važiuojant Žemaitijon paskui seną autobusą, kuriame, įspraustas tarp dviejų sėdynių eilių, viduryje stovėjo tėvo karstas. Vaitkus važiavo savo mašina, nes neturėjo kitos išeities – juk negalėjo tuo pat metu būti ir autobuse, ir vairuoti savo mašinos. Vilniuje jiedu neturėjo jokių giminių, ir tėvas į savo paskutinę kelionę buvo vežamas vienas. O ten, nuvažiavus, Vaitkui būtinai reikėjo mašinos, nes pėščias jis niekaip nesusėdėtų sutvarkyti visų reikalų, kurie, žinojo, griūte užgrius jį vieną. Ir visą laiką jautėsi kaltas, kad ten, barškanciam autobuse, šokinėja ant grindų niekieno neprilaikomas karstas ir kelio dulkės gula ant juodai dažyto dangčio. Visą kelią jis, rodos, nieko daugiau ir nematė, tik tai kelio ženklus ir priešais važiuojančio autobuso užpakalį, o pasirodo – matė: štai dabar sapne iškilo pakeleis vaizdai, peizažai, vienišos sodybos laukuose, ant kalvų būbujančios karvės. Paskui sapnas peršoko ilgą tarpsnį, ir Vaitkus išvydo restorano kambarėlį, kuriame buvo valgomi laidotuvių pietūs, tartum matė ir save, santūriai, tačiau nuoširdžiai dėkojančią tai dešimčiai žmonių, atėjusių palydėti jo tėvo į paskutinę kelionę.

Jo mėlyna mašina stovėjo čia pat, gatvėje, matoma pro langą, o autobuso vairuotojas, nelaukdamas pietų, jau buvo išvažiuavęs atgal. Jo toks darbas: kasdien tuo autobusu vežioja iš Vilniaus senukus į paskutinę kelionę: į Aukštaitiją, Žemaitiją, Dzūkiją, į tolimiausių miestelių kapines ir kapinaites, kur po medžiais amžinai nurimsta jų sielos, tyliai kentėjusios pas vaikus, tarp miesto blokų ir mūrų. O kai jis, viską sutvarkęs, išėjo į gatvę, pamatė prie savo mašinos anuos du senukus, besidalinančius per pusę perlaužtą cigaretę: ir tą, kuriam nuolat kretėjo galva, ir aną, su žalio alksnio ar juodalksnio lazdele rankose. „Kaip jie čia atsirado? – pagalvojo Vaitkus. – Kas jiems pranešė, kad

šiandien į kapines atvežu tėvą?" Jie buvo tėvo kaimynai, jų akyse Vaitkus užaugo, tiktai tėvą, jau sergantį ir nepagalintį, jis pasiėmė pas save į Vilnių, o juodu, ko gero, dar tebekruta savo sodybėlėse. Laukdami, kol jis prieis, abu stovėjo greta beveik susiglaudę, burnų kampuose styrojo ilgi iš serbento išpjauti kandikliai. Vaitkus buvo bepraverięs burną ir bepradedęs dėkoti, bet vienas iš jų pasakė:

– Tai mudu čia pasitarėm, pasitarėm ir sakom: reikia anam pasakyti. Kad nepasakysim, tai kaip ans sužinos?..

Vaitkus pakaitom žiūrėjo čia į vieno, čia į kito veidą nesuprasdamas.

– Va, Jūzupui tavo tėvas ir pasakė, – parodė pirštu į kaimyno pusę antrasis. – O Jūzups – man. Pasakyk, kaip tau pasakė.

– Taip ir pasakė, – ramiai dėstė Ilginis. (Tik dabar kaip šviste nušvito atmintyse abiejų pavardės: Ilginis ir Gontauskis!) – Bestovįs prie mėšlo vežimo su šake, aš einu pro šalį, o tavo tėvas ir sako: Ilgini, Ilgini, eik plaukis kojas, nevaikščiok toks, taisykis į balių. Tik Gontauskio karvę reikia pagirdyti. Viedras yr pakišts po krūmu.

– Tai ar buvo tas viedras po krūmu? – nei šj, nei tą paklausė Vaitkus.

– Buvo, buvo! – patvirtino Gontauskis. – Ir dabar tebėr!

– Auštant tas sapnas buvo. O kai jau suvisam išaušo, nuėjau ir pasakiau Gontauskiui. Ir ano karvę, eidamas pro šalį, pagirdžiau. Ir sakau: „Plaukis ir tu kojas, Gontauskėli. Šiandien senąjį Vaitkų atveža laidoti.“

– Bet iš kur žinojot, kad šiandien? – negalėjo atsistebėti Vaitkus.

– Kad ne šiandien – būtų ir pasakęs, kad ne šiandien. Mes visi trys buvom taip susitarę, kad vienas be kito nelaidosimos.

– Galėjo ir man pačiam pasakyti... – įsižeidęs pasakė Gontauskis. – O dabar – tau vienam!..

– Tu ir vėl kaip mažas vaikas!.. – sumojavo rankomis Ilginis. – Ir vėl!.. Koks reikalas abiem pasakoti? Vienam pasakei – ir užtenka. O kad tau būtų pasakęs – ar tu man nebūtum davęs žinoti?.. – jis pasukiojo galvą į šalis, lyg ieškodamas aplinkui ore dar kokio argumento: – Antra vėl... Atmink, koks nekalbus žmogus buvo!..

– Tas teisybė, – tartum sutiko Gontauskis. – Nekalbumo nekalbus, bet nedidelė štuka tebuvo ir pasakyti...

„Viešpatie! – beveik atsisėdo lovoje Vaitkus. – Nieko aš nemiegu, nieko aš nebuvo užmigęs, aš tik prisimenu, kaip viskas buvo!..“

Laikrodė rodė pusę aštuonių vakaro. Nejaugi iš tikrųjų reikės gerti vaistų, kad užmigty? Burnoje buvo sausa, ir jis vėl nuėjo į virtuvę užsikaisti arbatos. Kol užvirė arbatinukas, jis sėdėjo prie lango ir žiūrėjo į kiemą. Stalo viduryje stovėjo tuščias baltas puodukas su raudonu apvadu, didelis toks puodukas, skirtas tikriausiai buljonui, o ne arbatai, tai buvo tėvo puodukas, kurį jis atsivežė dar iš ten, „iš namų“, kaip jis pats sakydavo. Vaitkus niekuomet jo neliesdavo, o dabar net krūptelėjo: juk jis šiandien iš jo jau gėrė! Taip, šiandien, prieš eidamas gulti!.. ir nepastebėjo, kad geria!.. Ir Vaitkus dabar aiškiai suprato, kas pasikeitė jo gyvenime.

Nuo pirmos gimimo akimirkos apie mus vaikšto mirtis. Tačiau glaudus kitų žmonių ratas – senelių, tėvų, vyresniųjų brolių ir seserų – savo pačių mirtimis gina mus nuo jos. Jie tarytum sako: „Pirma mus, mirtie, pirma mus, o tik vėliau, kai ateis eilė – patį jauniausiąjį iš mūsų.“ Metams bėgant, artimųjų ratas mažėja, tirpsta jų gretos ir vis didesni tarpai tarp pačių gynėjų. O dabar tarp Vaitkaus ir mirties jau nebestovi niekas... Kažkodėl prisiminė, kaip tėvas, gyvendamas pas jį, visuomet pirmas eidavo atidaryti lauko durų. „Tu sėdėk, sakydavo, aš pats įleisiu.“ Ir visuomet atsistodavo tarp jo ir laiškinko, tarp jo ir kaimynės, tarp jo ir apsirikusio žmogaus. Jis žinojo savo didžiąją pareigą ir iki galo ją atliko: sutiko, įsileido ir pats kartu išėjo. Grįžęs vakare iš darbo, Vaitkus rado jį virtuvėj ant grindų – išėjimas buvo staigus ir trumpas, nieko per daug neapsunkinantis: gyvenau, kol galėjau, bet atėjo laikas – ir išeinu, neužtrukdamas ilgiau nė dieneles.

„Viskas! – staiga nusprendė Vaitkus ir atsistojo nuo stalo. – Važiuoju!“ Surinko Irenos telefono numerį, bet ragelyje niekas neatsiliepė. Atsitūpęs pasirausė naktinėje spintelėje prie tėvo lovos. Celofaniniame maiše buvo galybė visokiausių vaistų, prirašytų keliose poliklinikose. Vaitkus

sąžiningai juos pirkdavo, o tėvas sąžiningai jų negerdavo. „Tik taškai pinigų, – sakydavo. – Parodyk man tuos vaistus, katrie nuo smerčio, tai aš juos ir gersiu, o kitų man nereik.“

Įsikišęs kišenėn kelis blokelių aspirino, Vaitkus nusileido žemyn į kiemą ir išvažiavo. Jis tikėjosi dar suspėti į parduotuvę ir nusipirkti kokio maisto.

Pavasarij, prasidėjus infliacijai, jis nepuolė į paniką, kaip daugelis. Visą gyvenimą dirbdamas už kuklų tarnautojo atlyginimą teįstengė sutaupyti tik šitam savo padėvėtam automobiliui. Galima sakyti, kad ir jo nebūtų nusipirkęs, jei ne tėvo pagalba. Tėvas turėjo pinigų, kuriuos gavo už melioracijos išdraskytą sodybą, jis pats ir pasiūlė: „Paimk, vaikeli, visus ir pirkis kaime trobelę. Matai, kad šita valdžia žmones paleis ubagais.“ Vaitkui atrodė, kad tėvas turi slaptą svajonę, apie kurią tikrai niekam nesako: ištrūkti iš miesto, iš jo dulkių ir šiukšlių, ir paskutines vasaras praleisti kaime, kur kitaip teka saulė, kitaip pučia vėjas, kitaip šviečia dangus ir žvaigždės. Irena jam greitai surado pirkinį: Aukštaitijoje, valanda kelio nuo Vilniaus, prie nedidelio, bet gražaus ežero. Pasirodo, jos vyriausia teta gyveno kaimynystėje. Tikrai pats pirkimas buvo sudėtingas. Užtat kainavo nebrangiai, ir Vaitkus džiaugėsi, nes brangios jis ir nebūtų įpirkęs. Svarbiausia, kad ežeras švietė kone po langais, ir kiekvieną savaitgalį jis atvažiuos čia su tėvu, o pats visas aušras ir saulėlydžius sutiks prie vandens. Tačiau trobelėj tebegyveno Uršulėlė, kuprota senučiukė, kuri, kol gyva, nežadėjo niekur iš čia keltis. Pirmą kartą, kai jis atvažiavo su Irena, trobelė jam pasirodė nepaprastai jauki ir miela. Ji stovėjo gal už kelių šimtų metrų nuo Irenos tetos namo, ant mažos nuošliaunios kalvelės. Prie durų augo dvi liepos, kitoj pusėj – kelios obelys. Buvo pavasaris, obelys jau žydėjo, ir dėl to žydėjimo sodybėlė pasirodė Vaitkui keliskart gražesnė.

Uršulėlė buvo savotiška visos paežerės paslaptis. Kuprota iš prigimties, ji buvo paties likimo pasmerkta ilgai ir skaudžiai vienatvei, tačiau po trisdešimties pasigimdė vaiką, nors visi buvo įsitikinę, kad ištisus metus nei koks pažįstamas, nei nepažįstamas vyriškis nebuvo į jos namus užsukęs. Žiemą megzdavo puikiausius megztinius ir parduodavo užsukantiems čigonams, o šie veždavo ar ne į patį Archangelską. Vasarą su paprastu virtuviniu peiliu paežerėjį pjaudavo šieną savo keršai ožkai.

Jos vaikas augo mitrus ir sveikas, baigė aštuonmetę anapus ežero, o paskui mieste dar kažkokią mokyklą, kur veltui davė ir drabužių, ir valgių. Tada užsiverbavo į Sibirą, ir nuo to laiko jo niekas daugiau nei bematė, nei begirdėjo.

Uršulėlė visuomet miegodavo virtuvėje ant plataus medinio suolo galva į duris, kad net audrotą naktį galėtų išgirsti, jeigu kas pasibelstų iš lauko. Kitame kambarėlyje, už virtuvės, stovėjo balčiausiai paklota lova; kartą per mėnesį ji skalbdavo ežere patalynę, nutaikiusi pačią giedriausią dieną, ir ant virvės po liepomis akinamai baltuodavo viena paklodė ir patalų užvalkalas. Kartais, kol buvo jaunesnė, kaimynės ją kviesdavo pagelbėti darbuose. Išeidama visuomet pamaudavo raštelį ant vinies, įkaltos lauko durų viduryje. Tai viniai net galvutę buvo nubrūžinusi, kad nesusiplėšytų raidės: „Raviu daržą pas Grigienę“ ar „Kasu bulves pas Jatkonį“.

Apie tai Vaitkus sužinojo iš Irenos, o ši – iš savo tetos. Tačiau tas Sibire prapuolęs Uršulėlės sūnus buvo svarbiausia kliūtis, dėl kurios kilo visokias keblumas perkant trobą. Būtinai reikėjo jo sutikimo, tačiau kur jį surasi, jeigu per šitiek metų jis nė karto nebuvo nei parvažiavęs, nei atsiuntęs laiško motinai.

– Aš nepirksiu... – purtė galvą Vaitkus. – Įsivaizduok, jis sugrįš, o jo namas parduotas?

– Pirk, jeigu sakau, – spyrėsi Irena. – Niekada jis nebegrįš, iš niekur jis nebepasirodys. Jis užmušė žmogų, papuolė į kalėjimą, o ten kiti kaliniai jį patį papjovė.

– Tai kodėl motina to nežino?

– Kas jai kaime pasakys? O jeigu ir pasakė – vis tiek nepatikėjo.

– Išaina kažkaip nesąžiningai...

– Kodėl nesąžiningai? Pinigus juk tu užmoki sąžiningai? Ir niekas tavęs netraukia už liežuvio pasakoti jai apie sūnų.

– Aš nežinau... – vis dar abejojo Vaitkus. – Man su tėvu reikia pasikalbėti.

– Ar tėvas perka, ar tu?

– Bet pinigai tai tėvo...

– O namas bus tavo! Juk tėvas žino, kad Uršulėlė gali jame gyventi iki gyvos galvos? Žino svarbiausią sąlygą, ar ne?

– Žino.

– Tai ir viskas. Pirk!

Ir Vaitkus nupirko.

Šį vakarą, vairuodamas mašiną Aukštaitijos pusėn, jis pirmą kartą pagalvojo, kad nusipirko namą su Uršulėlės mirtimi. Sakyk kaip nori, bet taip yra. Saugok Dieve, jis nelaukė jos mirties, nei jis, nei jo tėvas – Uršulėlė jiems netrukdytė. Ir kaip galėjo trukdyti, jei tėvas ten buvo nuvažiavęs tik vieną kartą, o pats Vaitkus – du. Bet taip yra, nieko nepadarysi. Taip yra. Vaitkui pasirodė keista, kad tada, kai Uršulėlė buvo gyva, jis apie tai nepagalvojo, o dabar, kai jos nebėra, pati mintis apie nusipirktą kito mirtį šalčiu nukrečia pečius.

Tėvas jau buvo po infarkto, tačiau Vaitkus labai norėjo parodyti savo pirkinį. Slapčia tikėjosi, kad tėvas pritaris ir apsidžiaugs. Tėvas gerai išmanė apie namus. Gegužės pabaigoj jiedu išvažiavo. Bagažinėj Vaitkus vežėsi dvi sudedamąsias lovas, du čiužinius, dvi pagalves ir meškerę. Jeigu tėvui patiks, jiedu ten pasiliks nakvoti, jiedu ten galės praleisti šeštadienį ir sekmadienį, jiedu ten galės atvažiuoti kiekvieną savaitgalį. Tėvui reikia gryno oro. Jis kaimo žmogus, argi Vaitkus nemato, kaip jis, uždarytas blokiname name, sulig kiekviena diena silpsta ir nyksta?

– Matysi, ten tau patiks, – vis tvirtino važiuodamas Vaitkus.

– Gal... – tarstelėjo tėvas, visą laiką žiūrėdamas pro mašinos langą, už kurio žaliavo pavasaris ir nepažįstami žmonės arė žemę, sėjo javus, sodino bulves, vaikščiojo vienmarškiniai apie savo sodybas ir gyvulius. Su tėvu buvo galima labai ilgai tylėti, taip ilgai, kol pačiam nuo tylėjimo pasidarydavo gera.

Iš lauko Uršulėlės troba atrodė visai nedidelė, tačiau viduje buvo pakankamai erdvi, gal todėl, kad nebuvo užgriozta visokiaisiais baldais ir rakandais, o stovėjo tik tai, kas būtina. Per vidurį turėjo dvejas gonkas, gerąsias ir prastąsias, kurias skersai namo jungė toks kaip ir koridorius. Dešinėje pusėje – durys į nemažą virtuvę, už jos – į dar vieną, galinį, kambarį su dviem langais, po kuriais ir stovėjo ta baltai paklota lova. Tiesą sakant, Uršulėlė gyveno beveik vien virtuvėj, į tą kambarį gal kartą per dieną teužeidama. Po vieninteliu virtuvės langu stovėjo stalas, prie durų – suolelis su kibiru, ant sienos kabėjo dvi lentynos, užtrauktos raudonai taškuotom užuolaidėlėm, ant mūriuko juodavo pora nedidelių katiliukų. Remdamasis vienu galu į mūriuką, o šonu – į kitą sieną, dar stovėjo ilgas suolas kokių trijų lentų platumo, nuzulintas iki spindėjimo, ir tos trys lentos, niekuo neužklotos, buvo jos lova. Ir viskas. Daugiau daiktų jai nereikėjo. O visoj kairiojoj namo pusėj tebuvo vienas, bet gana didelis ir tuščias kambarys. Sienose švietė keturi langai. Po tais langais stovėjo ilgas medinis stalas, aplinkui – dar ilgesni platūs suolai.

– Protingai pastatyta, – pasakė tėvas, stovėdamas to tuščio kambario viduryje. – Toks kambarys – laidotuvėms. Nereikia sukti galvos, kur pastatyti grabą, kur susodinti giedorius.

– Kodėl – laidotuvėms? – nustebo Vaitkus. – Ir krikštynom, ir vestuvėms, ir šiaip, kai giminės suvažiuoja...

– Nėr čia buvę nė kokių vestuvių, nė kokių krikštynų, – tėvas prisėdo ant suolo galo, pasidairė palubiais, perbėgo žvilgsniu tuščias sienas, grindis, langus. – Ir nė kokių giminių.

– Tai gerai! Mudu pirmieji ir būsim šio kambario gyventojai! – nudžiugo Vaitkus. – Žiūrėk, ežeras čia pat, viskas!..

Jis jau buvo ištiesęs pasieny vieną lovelę, dabar dairėsi, kur patogiau pastatyti kitą. Žiūrėjo pro langą į ežerą, džiaugdamsis sidabrinio jo švytėjimu, nendrynų spalva, medžių žalumu aname krante. Kiek į šoną, lango krašte, tolokai geltonavo Irenos tetos namas. Vaitkui pasigirdo, kad tėvas kažką tyliai pasakė. Kai atsigrįžo – tėvo alkūnės buvo atremtos į kelius, jis sėdėjo nežiūrėdamas į tą gražų vaizdą, veidas buvo rimtas, liūdnas, o lūpos, jei ir pasakė ką, dabar jau nebekrutėjo.

– Tu ką nors sakei? – paklausė Vaitkus.

– Aš? Ne...

Tačiau Vaitkus buvo įsitikinęs, kad tėvas pasakė: „Aš čia negyvensiu.“ Ar kažką panašiai. Jis tiesiog

jautė, kad tuščio kambario erdvėje dar tebesklando tų jo pasakytų žodžių garsai tarytum kokie šešėliai. Kampe, savo lovos galvūgaly, Vaitkus pasistatė meškerę. Rytoj, vos tik išauš, jis eis meškerioti. O paskui, saulei patekėjus, tėvas ateis ant liepto praustis, jiedu ilgai ir negarsiai šnekėsis, kad nepabaidytų žuvų. Tėvui ežeras patiks. Vaitkus išėmė iš krepšio rankšluostį, dabar dairėsi pasieniais, ieškodamas akimis vinies, bet nepamatė. Sienose nebuvo net vinies pėdsako. Rankšluostį numetė skersai stalo.

– Kodėl tu nieko nesakai apie mano pirkinį?

– Geras namas, – tėvas linktelėjo galva. – Rąstai dar geri, nepapuvę, ilgai laikys. Kad ant kalvelės, tai ir ežero drėgmė nesiekia. Su laiku tikrai brangs ir brangs. O pinigai vis pigyn.

Vaitkus laukė iš jo kitokių žodžių. „Nors tiek, – pagalvojo. – Nors nesupeikė. Nors nesako, kad pinigus išmetėm kaip į balą.“ Apsimesdamas linksmu, jis atsigrįžo į tėvą:

– Na, pasirink, katroje norėsi gulėti!

Tėvas papurtė galvą:

– Važiuosiu namo.

Paskui pasitaisė:

– Parvežk mane.

– Kodėl?

– Man čia kažko negerai.

Vaitkus išsigando:

– Duria?.. Skauda?.. Po mentikauliu skauda?.. Validolio turi kišenėj?

– Turiu.

Vaitkus negalėjo rizikuoti ir pasilikti čia nakčiai. Reikėjo grįžti į miestą, kur po ranka daktarai, greitoji ir vaistai. Ir jiedu išvažiavo. Uršulėlei, stovinčiai kieme tarp dviejų baltų ožiukų, pasakė, kad tėvui duria širdį, gal atvažiuos kitą šeštadienį. Ji palingavo galvą, prieš tai tiriama pasižiūrėjusi tėvui į akis:

– Su silpna širdžia čia negera vieta...

– Kodėl? – susirūpino Vaitkus.

– Mėnulis ant dangaus dabar negeras, ir ežeras piktas. Taikykit, kad mėnulis bus jaunas. Pilnaty čia su silpna širdžia negerai.

Važiuodamas atgal, akies kraštu Vaitkus vis dirščiojo į tėvą. Atrodo, priepuolio nebus. Labai gražus pavakarys, nuostabūs šešėliai krenta ant Aukštaitijos kalvelių. Vaitkus pagalvojo, kad turi mašiną, turi namą prie ežero, tiek metų apie tai svajojo, o širdy nejaučia nei kokio pasitenkinimo, nei pasididžiavimo. „Reikia man ten pagyventi kokį mėnesį, kol apsiprasiu, kol pasijusiu šeimnininkas. Dabar tik užvažiuom tarytum vandens atsigerti.“ Tėvas sėdėjo šalia, užmerkęs akis. Jo nebedomino praleikiantys vaizdai. Tiesą sakant, jau artėjo Vilnius, pasimatė toli televizijos bokštas.

– Tu ten nepagyvensi, – pasakė tėvas.

– Kodėl nepagyvensiu?

– Todėl, kad ne. Jeigu nori, reikia tą namą nugriaut ir statyt naują. Gal tuomet. Bet kažin. Ir žemė po namu visa prisigėrus.

– Ko prisigėrus, ko?

– To. Tos moters... nebent visą tą kalvą po namu su buldozeriu nustumtum, ir tada statyt. Bet kiek tas atsieis!..

Tėvas vis dar sėdėjo neatsimerkdamas, tačiau įtemptai raukė antakius, lyg iš tikrųjų mintyse būtų skaičiavęs tokios statybos išlaidas.

– Ne, – papurtė galvą. – Labai giliai prisigėrus, iki pat pamatų.

– Bet ko? Ko?

– Kad pats nesupranti, kas tau paaiškina? Tos kuprotos motriškos. Tos kuprės.

– Bet juk pats sakei: gerai nupirkai, rąstai sveikiau!..

– Rąstai – dar ne namas. Toj vietoj labai stipriai užgyventa.

– Ką tai reiškia – užgyventa?

– O tą: ten gimei, ten mirei, ten vaikus užauginai, ten tavo ir užgyventa. Svetimam ten nėra vietos.

– Tai svetimas niekada ten nebegalės gyventi?

Tėvas nieko neatsakė.

– Vadinasi, aš labai blogai nupirkau? Išmečiau tavo pinigus kaip į balą?

– Gerai nupirkai, aš nesakau. Po kelių metų, kai ta kuprė numirs, parduosi – dvigubai, trigubai gausi. O kad pats norėjai ten gyventi, reikėjo man parodyti, kol dar nebuvai nupirkęs. Dabar jau ką... nesikrimsk, vaikelai. Parduosi. Gan gerai parduosi.

– Nieko aš neparduosiu!.. – plykstelėjo Vaitkus. – Tokią vietą!..

Tėvas tik atsiduso. Ir niekada ten nebenuvažiavo.

Saulė jau buvo arti laidos, kai Vaitkus suko iš vieškelio į šoninį keliuką. Dabar jis važiavo tiesiai į vakarus, į patį saulėlydį. Pagalvojo, ar nevertėtų pirma užvažiuoti pas Irenos tetą ir atiduoti jai tą aspiriną, bet nusprendė, kad nuveš rytoj. Jam norėjosi greičiau apžiūrėti savo sodybą. „Dabar jau tikrai savo“, – pagalvojo pastatęs automobilį po liepa prie pat gonkų. Eidamas pasidairė aplink: ar nesimato kur nors keršosios ožkos ir dviejų baltų ožiukų, tačiau kur tau matysis. Juos kažkas išsivedė, o gal paprasčiausiai papjovė laidotuvėms ir suvalgė. „Nesąmonė! – atmetė šią mintį. – Kas valgys per laidotuves ožiuko mėsą?..“ Jam atrodė, jog tai neįmanoma, tačiau niekaip negalėjo paaiškinti sau tokio įsitikinimo.

Gonkose buvo švaru ir tuščia. Grindys, rodos, neseniai išplautos. Vaitkus prisiminė, kad čia mėtėsi guminiai batai, kaliošai, stovėjo sulankstytas kibiras, ant sienos kabėjo senas vatinis ir senas liempaltis. Dabar tuščia. Dabar labai tuščia ir švaru. Atidarė duris į virtuvę. Ten taip pat buvo tuščia: ant stalo, ant mūriuko ir abiejose lentynose. Nebuvo jokio indo, katilo, kibiro, net puodelio atsigerti. Langas seniai švietė be užuolaidų, o juk anksčiau jos buvo, nors Vaitkus negalėjo prisiminti, kokios spalvos. Jis dabar tiktai dairėsi, ne tiek stebėdamasis, kiek fiksuodamas matomus dalykus: aha, nebėr net suoliuko prie durų, kur stovėjo kibiras su vandeniu, nebekybo palubėj šiaudinis paukštis, tik plika elektros lemputė ant pajuodusio laido kaip kokia stiklinė akis žiūti į tuščią erdvę ir į jį patį, besisukiojantį aslos viduryje; atidarytos krosnies durelės, o pelenai išsemti ir išnešti. „Kas tai padarė? – pagalvojo Vaitkus. – Irenos teta? Kaimynai?.. O gal...“ – Jis net nusišypsojo savo minčiai, vydamas ją šalin: aišku, pati Uršulėlė to nepadarė. Juk ji nenusižudė, ji taip mirė. Geri žmonės visa tai padarė, ir labai gerai padarė, nepaliko jokių senų daiktų, jokių rakandų, jokių čia gyvenusios kuprotos moters prisiminimų. Bet liko kvapas. Tas kvapas, kurį jis pirmąsyk užuodė, vos peržengęs slenkstį. Jeigu nebeliko jokių daiktų – iš kur tas kvapas? Iš sienų? Iš lubų? Grindų? „Išdažysiu sienas, – nusprendė Vaitkus. – Iš pradžių pasmirdės aliejiniais dažais, o paskui bus gerai.“ Jis negalėjo sakyti, kad tas kvapas buvo labai stiprus ar nemalonus, tačiau jis buvo, jis jutosi, uodėsi, nuolat primindamas, kad Vaitkus čia yra tarytum koks pašalinis. „Nieko, – vėl nuramino save Vaitkus, – dar atsivesiu dezodoranto ir išpurkšiu!“

Dabar jis atidarė duris į tą kambarį, kuriame po langu stovėdavo baltai paklotoji lova. Jam atrodė, kad ko ko, o jau tos lovos, tos akinančio baltumo patalynės jis tikrai ten neišvys. Bet išvydo. Jos niekas nebuvo palietęs. Visi kiti daiktai iš kambario buvo dingę – nuo grindų, nuo sienų, nuo palangių, tik ta balta lova stovėjo kaip stovėjusi. Vaitkus gūžtelėjo pečiais, atsitraukė atbulas ir uždarė duris. Nesąmonė kažkokia! Nejaugi ir lovą, ir patalynę kuprotoji šeiminkė paliko jam? Kam jam reikia? Kur jis ją dės? Ne, rytoj rytą jis viską išsiaiškins su Irenos teta. Ji tikriausiai viską žino. Ir jis atidarė duris į „savo“ kambarį, kaip mintyse pats pavadino. Tą didįjį. Čia nieko nebuvo liesta. Abi sudedamosios lovelės stovėjo pasieniais, o rankšluostis, kurį jis buvo numetęs pavasarį skersai stalo, dabar buvo kiek papilkėjęs nuo dulkių, tačiau gulėjo ten, kur ir buvo numestas. Ir meškerė stovėjo kampe, jo vargšė meškerė, šįmet nė karto taip ir neišvyniota. Į langus be užuolaidų krito keli paskutiniai saulės spinduliai. Dangus plačiai ir gražiai raudonavo anapus ežero, o medžių viršūnės tame raudonume matėsi kaip anglimi nupaišytos. Valandėlę Vaitkus grožėjosi, paskui išėjo į kiemą atsinešti krepšio su maistu. Prie mašinos pastovėjo ir parūkė svarstydamas, kaip jis čia praleis savo pirmąją naktį. Paprastai. Turi nusipirkęs dešros, duonos ir mineralinio vandens. Paskui atsiguls didžiąjame kambaryje į sudedamąją lovelę, susikiš rankas po galva ir gulės, galvodamas kas į galvą

ateina – gal ką prisimindamas, gal apie ką pasvajodamas – ir klausysis tylos, kaimo tylos, kurios jis taip ilgėjosi gyvendamas miesto blokuose. Ateis tyla, ateis miegas, ateis gražus, malonus sapnas.

Vaitkus atsiplovė abišalę duonos, atsilaužė sprindį dešros, atsigulė į lovą ir ištiesė pavargusią nugarą. Kramtė gulėdamas, o priešais jį degė didžiausias, raudoniausias saulėlydis – toks didelis, jog tik maža dalis tetilpo lange. Vaitkus iš čia nematė nei ežero, nei pakrantės medžių, tik dangų, degantį krauju ir auksu, persiliejančių aguonų, vyšnių spalvom su purpuriniais ir net violetiniais ruožais. Tokio sodraus, tokio ryškaus dangaus seniai jau nebuvo matęs. Neatitraukdamas akių, Vaitkus stebėjo visas tas spalvas ir atspalvius, jų persiliejumus, jų sodrų ir gilų susimaišymą, žiūrėjo kaip į nuostabų, beveik genialų paveikslą kažkokioje parodoje, kur kitų paveikslų ir nėra, tik tas vienas: didžiulis, nutapytas pirmapradėm spalvom, pats švytintis ir aplinkui viską nušviečiantis. Paskui jam pasimatė, kad tame raudonai auksiniame liepsnojime blaškosi didelis juodas paukštis, kildamas ir krisdamas, puldamas į šonus ir vėl išskleisdamas sparnus, tačiau jie Vaitkui neatrodė kaip paukščio, nes nebuvo siauri ir smailūs, o platūs kaip šikšnosparnių ar kaip angelų arba demonų. „Kaip demonų, – pagalvojo Vaitkus. – Kaip demonų.“ Staiga jis atsistojo ir priėjo prie lango. Jau eidamas artyn suprato, kad nėra danguje jokio paukščio. Tarp dviejų lango rėmų blaškėsi paprasčiausia peteliškė. Tik Vaitkus negalėjo suprasti, kaip ji čia atsirado. Lange nebuvo nei kokių didelių plyšių, nei orlaidės. Bet jei atsirado, tai kaip nors, vadinasi, atsirado. Įdomiausia, kad raudoname fone ji atrodė visiškai juoda. Kaip ir tie medžiai, kuriuos matė anapus ežero. Neatrodė, jog ten augtų miškai, – tai tik dideli pakrančių medžiai, gal kokie juodalksniai ar kas. Paskui Vaitkus atsiminė, jog peteliškės gyvena vos vieną dieną. „Tai jos paskutinis, priešmirtinis šokis ant raudono stiklo“, – liūdnei pagalvojo Vaitkus. Vėl atsigulė į lovą ir užsirūkė žiūrėdamas į nykstančias ir blėstančias spalvas. Peteliškės jau nebebuvo matyti. Tamsa pamažu plūdo į kambarį vis tirštėdama ir tirštėdama, ir jau greitai Vaitkus negalėjo įžiūrėti net savo ištiestos rankos. Kartu su tamsa atėjo ir gili tyla, ir nuo jos Vaitkui pradėjo lengvai užti ausyse. Jis bandė patogiau įsitaisyti lovelėje, bet miegas nėjo artyn, ir Vaitkus kaskart vis labiau ėmė jausti toje tamsoje stovinčias sienas ir lubas, ir grindis, ir net ilgąjį stalą su suolais, – tie dideli daiktai nematomi glūdėjo visai čia pat, palengva spausdamiesi jo link, glausdamiesi arčiau viens kito, norėdami Vaitkų išstumti, išmesti, išspjauti iš čia, nes jis jiems trukdė būti vieniems, kaip buvo įpratę. Spausdami erdvę, kurioje išsitiesęs gulėjo Vaitkus, jie kartu tartum spaudė ir tirštino tylą, kuri vis giliau lindo į ausis, sunkėjo galvoje, virsdama neaiškiais garsais, sąmonei kol kas nesuvokiamais ir neįvardijamais. Ir tada Vaitkui pasirodė, jog jis išgirdo labai tylų ir dainuojantį moters balsą. Žodžių jis dar negalėjo išskirti, tačiau atmintis jau blaškėsi ties riba, už kurios jis įstengs atpažinti melodiją. Tik nebuvo aišku, iš kur visa tai sklinda: iš šio kambario, iš gretimo, iš lauko; iš kur atsiranda – iš tamsos ar iš tylos? Vaitkus įtempė klausą kiek begalėdamas, net galvą kilstelėjo nuo pagalvės, kad galėtų klausytis abiem ausim. Dabar jis tarėsi išskiria kelis skiemenis, išdainuojamus garsiau ir aukštesniu balsu:

...nai...ėlio...nai...

Tačiau nebuvo tvirtai įsitikinęs, ar balsas aidai giliai atmintyje, buvusiame ir tolimame laike, ar viskas vyksta čia ir dabar. Jis atsivertė aukštelininkas ir abiem delnais užsispaudė ausis. Jose pradėjo užti, o balsas nutilo. Vadinasi, jis iš tikrųjų girdi, iš tikrųjų išskiria tuos padrikus skiemenis, bet negali jų suvesti į eilę, kad išryškėtų prasmė. „Jeigu aš pabandyčiau niūniuoti kartu su ja, – pagalvojo Vaitkus, – aš nebegirdėsiu, ar ta moteris bedainuoja. Reikia, kad mano balsas skambėtų tiktai galvoje, neišeidamas iš manęs į orą.“ Ir jis pabandė taip padaryti. Dabar jis dainavo vien savo galvoje: ir pats dainavo, ir kartu girdėjo moters balsą. Keistas tai buvo dalykas, nes Vaitkus savo paties balsą tarytum girdėjo atmintyje, o tos moters – iš tikrųjų. Melodija buvo labai lėta, labai liūdna, jos nebuvo įmanoma paskubinti. Balsas tamsoje Vaitkaus dabar jau nebaugino, tik buvo neįprastas ir nesuprantamas. „Viešpatie! – atsikvošėjo Vaitkus, – juk aš krutinu lūpas, aš sakau žodžius!..“ Jis žinojo tuos žodžius, žinojo!

*Bereik, motinėle, mane auginai,
Bereik mažulėlio nenuskandinai...*

Ir Vaitkus pabandė pašnabždomis juos išdainuoti. Taip tyliai, kaip tiktai galėjo. Anas balsas tuojau

dingo. Vaitkus pamažu, stengdamasis nesutraškėti, atsisėdo lovoje. Įsiklausė. Nieko. Nebėra nieko. „Idiotas! – jis norėjo stuktelti kumščiu sau į kaktą. – Aš jį nubaidžiau!..“ Vėl labai palengva išsitiesė aukštiekninkas. Užsimerkė, kad anajam balsui būtų drąsiau. Ne, nebėra. Tylu. Ausyse pradėjo spengti. Besiklausydamas to lengvo spengesio, Vaitkus lyg prisnūdo. Jam atrodė, jog kažkas užklojo veidą lengva marlės skiaute. Jausdamas tą lengvumą, tą prisilytėjimą, jis kurį laiką snūduriavo. Giliau įmigti negalėjo, nes visą laiką ten – giliai galvoje, pačiame jos viduryje – tarytum ko laukė. Paskui pajuto, kad ta marlė pradeda jam kažkaip trukdyti, nubraukė ją nuo akių delnu. Iš pradžių nesusigaudė, ką jis dabar girdi. Tai buvo balsai, tai buvo daug balsų, kurie šnibždėjo vienu metu vieną ir tą patį: mums mūsų kaltes – nevesk mus – amen – kasdienės mūsų – šventas vardas – ant žemės – kaltininkams – karalystė – kaip ir mes – bet gelbėk mus – teesie – gelbėk... Visi tie balsai tartum meldėsi, tačiau pradėję buvo ne vienu metu ir ne vienoje vietoje, o visur tamsoje: prie lango, už stalo, vidury kambario, prie pat lovos, kurioje Vaitkus gulėjo aukštiekninkas, stipriai užmerkęs akis. Jis bijojo pakrutėti, kad vėl jų nenubaidytų, ir dabar jie gana gerai girdėjosi. Tačiau ir dabar tai tebuvo tikrai vienos moters šnibždėjimai. Ar tos pačios, kuri pirmiau taip liūdnei ir taip tyliai dainavo? Vaitkui net pasirodė, kad kambario tamsoje pastatyta koks dešimt magnetofonų ir jie visi suka tą pačią juostelę, tikrai vis iš kitos vietos. Kitaip jis nemokėjo sau to paaiškinti. Jis pasijuto gana nejaukiai, nors ir nejautė jokios baimės. Tiesiog ši tamsa pasidarė labai ankšta nuo tų šnibždėjimų, lyg jis būtų buvęs paguldytas į kokią dėžę ir kietos šonų lentos jau būtų pradėjusios spausti jį iš visų pusių. Jis atsisėdo lovoje. Šnibždėjimai staiga nutilo. Dabar Vaitkus galvojo, ar jis žino, kurioje sienos vietoje yra elektros jungiklis. Neatsiminė. Nepasižiūrėjo iš vakaro, nes tada dar nebuvo tamsu, dar viską tebebuvo apšvietęs tas didžiulis saulėlydis. Jis tik sugraibė ant grindų žiebtuvėlį ir palengva nuslinko prie durų. Uždegęs apšvietė abi durų staktas ir sieną palei jas. Šiame kambary apskritai nebuvo jungiklio, gal net elektra nebuvo įvesta. Tada apgraibom nuslinko į virtuvę, užsidegė šviesą. Plika elektros lemputė skaudžiai dūrė į akis. Vaitkus prisėdo ant įmūryto plačiojo suolo. Pečiuko anga juodavo atdara. Vaitkus toli ištiesė ranką ir uždarė ketaus dureles. Tai oro trauka jam šitaip tyliai dainavo per naktį. „Kurgi ne! – suniekino tuoj pat savo mintį. – Ir „Tėve mūsų“ dešimčia balsų kalbėjo?..“ Išėjo į lauką prie mašinos. Jau buvo žymu, kad aušta. Nejaugi taip greitai pralėkė naktis? Nejaugi jis nė vienos valandėlės negavo užmigti? Atsidarė dureles, įsisėdo į vidų, ketino rūkyti, bet nusprendė, jog vėliau, vėliau, o dabar pasidėjo alkūnes ant vairo, ant jų – galvą ir tuoj pat užmigo.

Kai jis pabudo, buvo jau didelė diena. Jam maudė nugarą ir skaudėjo galvą. Prie šulinio rado pririštą kibirą. Prisisėmę pilną, pasistatė ant rentinio krašto. Vanduo nebuvo labai skanus, tik labai šaltas. Viena ranka lenkdamas kibirą žemyn, kita mozojosi veidą, vilgė akis ir kaktą. Nenusišluostęs grįžo atgal, pavaikščiojo aplink mašiną, bet į kambarį nėjo, nors rankšluostis gulėjo ten, skersai ilgojo stalo. Negalėjo prisiversti jeiti, pats nežinojo – kodėl. Net dabar, jau seniai išaušus rytui, jam neatrodė, kad tai, ką jis šiąnakt girdėjo ir jautė, – visi tie balsai ir šnibždėjimai, – buvo tik pavargusio žmogaus sapnas. Jis buvo tikras, kad nė vienos valandėlės nemiegojo ir nieko nesapnavo. Atsistojęs prie namo kampo, pasižiūrėjo į ežerą. Vanduo ramiai sau tyvuliavo, gražiai atšviesdamas didžiuosius ano kranto juodalksnius, nurimęs po vakarykščio saulėlydžio. Ir debesys šiandien buvo kitokie: balti, stori ir labai purūs – rodos, galėtum vartytis juose ir nenukristum į žemę. Viskas šį rytą atrodė kitaip, tik ne taip, kaip Vaitkus buvo girdėjęs ir jautęs. Nuo Irenos tetos namų taku prie vandens krypuliavo baltų žąsų virtinė, iš kiemo išvažiavo nedidelis raudonas traktorius ir parpdamas kilo keliuku į kalnelį. Vaitkus grįžo į mašiną, išsiėmė iš lentynėlės aspiriną, norėjo pats praryti vieną, bet pagalvojo, kad negražu paduoti žmogui praimtą, todėl numetė vaistus ant sėdynės ir užvedė variklį.

Irenos teta išėjo iš trobos Vaitkui dar nespėjus atidaryti mašinos durelių. Tai buvo aukšta padžiūvusi moteris. Vaitkus kiekvieną kartą nusistebėdavo jos akių spalva: tokio žydrumo akis Dievas įdėda gal tik vienam iš tūkstančio. Į senatvę jos jau buvo kiek pablukusios, tačiau kaip gražiai turėjo šviesti jaunystėje! O Irenos akys buvo tik pilkšvai žalios.

Vaitkus išsirangė iš mašinos ir pasilabino, atkištoje rankoje laikydamas tuos vaistus. Dabar nebesijautė taip nepatogiai, kaip patį pirmąjį kartą, kai Irena jį pristatė kaip savo mokslo draugą. Koks ten mokslo draugas, kuriam jau per keturiasdešimt ir kurį vos ne visą vasarą reikia maitinti ir

nakvydinti savo tetos sodyboj? Jis buvo tikras, jog teta iš pirmo žvilgsnio perprato jų santykius: ir kad gyvena kaip vyras ir žmona, tiktai skirtinguose miesto galuose, ir kad važinėja pas vienas kitą po kelis kartus per savaitę, ir kad šitaip ir nugyvens kaip ne žmonės, niekuomet nebegalėdami savo santykių nei iki galo išsiaiškinti, nei vienu kartu nukirsti.

– Mačiau, kaip vakar vakare atvažiavot. Ar gerai miegojot naujoj vietoj? – paklausė ji, eidama artyn, ir Vaitkus pajuto, tartum du žydri plonyčiai siūlai įsitempė ore tarp jos vyzdžių ir jo veido.

Jis buvo besakęs „gerai“, bet nepasakė, nes jam pasirodė, kad ta žila moteris ir taip viską žino. Ir čia pat, stovėdamas šalia mašinos, papasakojo apie tuos balsus ir šnibždėjimus.

– Bet gal man taip tik pasirodė, – su maža viltimi pridėjo Vaitkus. – Labai toli važiavau, pats vakar savo tėvą palaidojau...

– Vai!.. – išsigando moteris. – Dar vieną mirtį atsivežei!..

Vaitkus tylėjo. Ką jis galėjo pasakyti? Atsivežė, žinoma. Kur galėjo palikti? Ir kas žino, kiek ilgai ta mirtis dabar su juo visur važinės ir vaikščios.

– Sėskimės, nestovėkim, – pasiūlė moteris, ir Vaitkus pagalvojo, jog vesis jį į vidų, bet ji pasivėdėjo čia pat į šoną, kur po medžiu stovėjo sukaltas stalas ir į žemę buvo įkastos kaladės. Ant vienos Vaitkus atsisėdo, laukė, ką ji pasakys, nes pats nežinojo, ką daugiau galėtų sakyti. Gal papasakoti, kaip tėvas per sapną pasikvietė kaimynus į laidotuves? Ne, šito nereikia. Šito tai jau ne. Moteris irgi sėdėjo tylėdama, tiktai pasisukusi ton pusėn, kur buvo Vaitkaus sodyba, nors iš tos vietos jos ir nesimatė.

– Tai ji už savo vaiką dainavo. O maldos, matai, nebuvo išklaudytos, nebuvo, sugrįžo viskas atgal...

– O kaip ji mirė? – paklausė Vaitkus.

– Paprastai mirė. Sekmadienį buvo bažnyčioj, grįždama pas mane dar buvo užėjusi. Ji taip tiesiai nesakė, bet aš supratau. Jeigu kada mirčiau, sako, tegu tavo Bronius suneša viską į pakalnę ir sudegina, kam, sako, svetimam žmogui tas mano šlamštas? Tiktai kryželis ant palangės ir lova tegul palieka. Jeigu tas mano vaikas kada sugrįžtų, tegu neišvaro kaip šuns į lauką, tegu nors vieną naktį leidžia pernaktvoti. O rytą, kai nuėjau su sūnu, jau gulėjo ant suolo atšalusį. Rankas ant krūtinės gatavai susidėjusi. O pinigai laidotuvėms padėti ant pečiuko.

– Tai ką man daryti?.. – visai nupuolusiu balsu paklausė Vaitkus.

Ji atsistojo nuo kaladės:

– Pasėdėkit čia. Aš tiktai skarelę persirišiu. Negražu su ta pačia, kur į tvartą vaikštau.

Ir Vaitkus nusiminęs liko sėdėti. Po valandėlės ji vėl pasirodė kieme, bet jau su kita skarele, pasirišusi gražią prijuostę, o rankose laikė jurginų puokštę. Vaitkus buvo ir užmiršęs, kad dabar, vasarai einant į pabaigą, visoj Lietuvoj žydi jurginai, tos gražios senų moterų gėlės.

– Dabar galiu važiuoti, – ji stovėjo prie durelių nemokėdama atsidaryti. Ir labai susikaupusi sėdėjo šalia, atsargiai laikydama jurginus rankose, ir nepratarė Vaitkui daugiau nė žodžio. Tik kai įvažiavo į kiemą, paprašė:

– Neikit su manim.

Vaitkus linktelėjo galva ir nėjo. Atsisėdo lauke ant suoliuko po virtuvės langu. Girdėjo, kaip ji pasibeldė į duris, kaip atidarė, kaip garsiai pasakė tarpdury:

– Tegu bus pagarbintas!..

Jis įtempė klausą tikėdamasis – gal išgirs atsakymą. Ir nebūtų per daug nustebeš, jei būtų išgirdęs.

– Uršule!.. Uršule!.. Va, žiūrėk, kokių gražių jurginų tau atnešiau!..

Girgžtelėjo veriamos durys į vieną kambarį, į kitą. Paskui ilgam viskas nutilo. Vaitkus sėdėjo, prisispaudęs nugara prie medinės sienos, net pakaušiu atsirėmęs į ją, ir jam rodėsi, kad jis girdi tylus dviejų moterų balsus, tiktai negali išskirti žodžių. Ir negali suprasti, kur jos kalbasi – virtuvėj, didžiajame kambaryje ar tame, kur stovi paklota lova. Paskui pajuto, kad nuo prakaito drėksta marškinių nugara, tartum ta siena, į kurią sėdėjo atsirėmęs, būtų įkaitusi. Atsistojo, ilgai vaikščiojo po kiemą, stengdamasis įsivaizduoti, kas ten dabar darosi namo viduje. Buvo nuėjęs net savo reikalą už tvartelio, o lomelį pamatė ir laužo vietą, kur buvo sudeginti visi Uršulėlės daiktai ir rakandai. Bet nepriėjo arčiau, vėl vaikščiojo aplink šulinį, aplink savo mašiną, paskui atsistojo po liepa ir stovėjo

šitaip, ramstydamosis čia vienu, čia kitu petim į kamieną. O Irenos teta vis neišėjo, ir Vaitkus jau pradėjo suvisam nebesuprasti, ką ten, tuščiame name, galima taip ilgai daryti. Pagaliau ji pasirodė, bet ne tarpduryje, o iš už namo kampo. Priėjo prie Vaitkaus, o rankose jau nebeturėjo jurginų.

– Radau gonkelėse besėdinčią... – pasakė Vaitkui žiūrėdama sau po kojų į žolę. Atrodė tarytum liūdna, tarytum išbalusi.

Nuėjo ir atsisėdo ant suoliuko po virtuvės langu, kur ir Vaitkus buvo sėdėjęs. Jis dabar nejaukiai mindžikavo priešais, nes suoliukas buvo trumpas, jam nepatogu buvo taip arti sėstis. Pasėdėjusi, pasėdėjusi pakilo:

– Taip pavargau, kad ir kojos nelaiko...

– Aš parvešiu, – pasišovė Vaitkus.

Toje vietoje, kur Vaitkui reikėjo sukti iš vieškelio į jos sodybą, ji paprašė sustoti. Vaitkus sustojo. Kas jai atėjo į galvą? Laukė, ką pasakys, žiūrėdamas virš vairo į apdulkęsį mašinos kapotą. Visa mašina lengvai tirtėjo. Pajuto, kad ji lengvai palietė jam petį:

– Ji išeis.

– Kur išeis?

– Išeis. Pasakiau apie sūnų. Ėmiau ir pasakiau. Nebėr jai ko čia bebūti.

Ji norėjo atsidaryti dureles. Persilenkęs Vaitkus atidarė.

– Ačiū, labai ačiū, – mediniu balsu padėkojo Vaitkus.

Ji nuėjo savo keliuku neatsigręždama. Vaitkus apsisuko vieškelyje ir nuvažiavo atgal. Dabar jam nori nenori reikėjo įeiti į savo namą. Lyg laukdamas ko netikėto, jis apvaikščiojo visus kambarius, tačiau jokio pasikeitimo nepajuto. Gonkose, kurios ežero pusėj, raudonavo ant suolo jurginų puokštė. Jis grįžo į didįjį kambarį. Jam skaudėjo nugarą, jis jautėsi dar labiau pavargęs nei vakar. Norėjo išsitiesti savo sujauktoje lovelėje prie sienos, bet susilaikė. Kažkodėl prisiminė peteliškę, kuri vakar blaškėsi tarp lango rėmų. Tada, saulėlydžio šviesoje, ji atrodė juoda ir didžiulė. O anoji, kur atskridusi nutūpė ant tėvo rankų, buvo maža ir balta ir kartu su tėvu ramiai nugrimzdo į žemę.

Bet juodosios peteliškės tarp rėmų nebebuvo. Nei gyvos, nei mirusios. Vaitkus nenorėjo patikėti savo akimis. Nebuvo, ir tiek. Pirmiausia ji čia niekaip negalėjo įskristi. Tarp rėmų ir sienos nesimatė jokių plyšių, nebuvo ir orlaidės. Niekas lango neatidarė, niekas jos iš čia ir neišleido. Vaitkus apžiūrėjo ir antrą, ir trečią langą. Visur tas pat. Langų rėmai sandarūs, o plyšiai dar nuo žiemos užklijuoti popieriais. Tik ant kraštinio lango stovėjo tas pajuodęs medinis kryželis, kurį minėjo Irenos teta, ir šalia gulėjo stora maldaknygė, susukta į baltos medžiagos skiautę. Bet tai nebuvo maldaknygė, tai buvo jo paties pinigai, kuriuos jis sumokėjo už šį namą: keturi pundeliai po tūkstantį litų, apklijuoti raudonai dryžuotomis banko juostelėmis, nė vienas nepraimtas ir nepraplėštas. Visai sutrikęs, Vaitkus vartė juos rankose, čia padėdamas atgal ant palangės, čia vėl pasiimdamas. Ir labai norėjo atsigręžti atgal: ten, ant sudedamosios lovelės krašto, tikrai dabar sėdi liūdnas jo tėvas su balta peteliške ant lūpų.

KAI ŠLAMA AŽUOLAI

Pavasario naktimis, kai mėnesiena vos girdimai čėža parko pušyse, mes klaidžiodavom rainais nuo šešėlių takais ir bučiuodavom pablyškusias mergaites. Tai buvo pirmas mūsų pavasaris, mes laukėm jo septyniolika metų, o jis atėjo – netikėtai.

Dar niekad nebuvo matę tokio didelio ir gražaus pasaulio. Būdavo gera galvoti apie žvaigždes, apie tylūs traukinius, išeinančius iš aplytų peronų, apie žalias miškų glūdumas, kur telkšo ramūs ežerai ir nardo sidabrinės žuvys... Dažnai nueidavau prie Ventos ir ten, atsigulęs ant paties skardžio, įbedęs smakrą į karštą smėlį, ilgas valandas žiūrėdavau į vandenį. Virš mano galvos šlamėdavo

ąžuolai, o kiek toliau, plačiame vingyje, plakdavosi po meldus laukinės antys. Kartais pašokdavau, imdavau mojuoti rankomis ir kažką šūkaloti. Dabar nebepamenu, ką šūkalodavau. Rodos, tai buvo eilėraščiai. Naivūs eilėraščiai apie naivius dalykus: kodėl šlama ąžuolai, kodėl plaukui upės ir kodėl dangus žydras. Bet visi „kodėl“ taip ir likdavo be atsako. Aš vėl guldavausi ant pilvo ir vėl spoksodavau į vandenį, tartum jis būtų turėjęs atnešti atsakymą į visus sudėtingai paprastus mano klausimus.

O kartą aš iki vakaro išbuvau prie upės, užsižiūrėjęs į nuskendusius debesis. Jie buvo balti, išdraikyti, ir žydrose jų properšose aš mačiau savo paties mintis, liūdnas ir nereikalingas... Ažuolų viršūnės dar tebedegė saulėje, tik upės slėnis jau buvo juosvas. Po smakru tebejutau šiltą smėlį. Man pasirodė, kad kažkas – tylus ir didelis – guli po ąžuolais šalia manęs. Gal tas gražus vasaros vakaras. Jis pavargo ir tyliai prigulė ant skardžio.

Kokios kvailystės! Aš nusijuokiau ir nuėjau maudytis. Plaukiau ilgai, o saulė jau buvo visai nusileidusi, ir iš po mano rankų tiško juodi ir dideli pūslai. Už vingio, kur aš plaukiau, tarp meldų ir vandens lelijų, kyšojo ilgas ir plokščias akmuo, ir tik aš vienas tariausi jį žinąs.

Ant jo sėdėjo nuoga mergaitė ir grėžė plaukus. Ji visai manęs neišsigando, tik truputį pasislinko ant akmens krašto, lyg palikdama vietos ir man.

- Iš kur tu atsiradai čia? – paklausė. Ant jos blakstienų virpėjo vandens lašai.
- Atplaukiau... iš ten, – aš buvau pailsęs ir įsikibau vandeny į akmens kraštą. – O tu?
- Aš čia visuomet maudausi.
- Ir aš... Kodėl mudu niekad nesusitikom?
- Nežinau, bet aš čia maudaus. Tikrai.
- O argi maudytis galima ir netikrai?

Ji nusijuokė, ir lašai nukrito. Ištiesė man ranką. Vieną ranką. Antrąją laikė ant krūtinės. Atsisėdau šalia, atsukęs jai nugarą, ir ji taip pat. Pajutau, koks vėsus ir slidus nuo vandens jos petys.

- Tu manęs nematei? – atsigrėžė ji.
- Ne. Aš plaukiau.
- Tu plaukei, kažką galvodamas. Apie ką tu galvojai?
- Apie tai, kodėl šlama ąžuolai.
- Todėl, kad vėjas judina jų lapus.
- Nejaugi taip paprasta?..
- Žinoma. Argi tu nežinojai?
- Žinojau, bet nemaniau, kad taip paprasta.
- Tu dar tai suprasi, – ji nusijuokė antrą kartą ir tylutėliai įsluogė į vandenį.
- Palauk, – pašaukiau. – Kuo tu vardu?
- O kam tau mano vardas?

Ant kranto dar pastovėjo; bolavo vakaro brėkšmoj jos lieknas kūnas...

Atgal plaukiau neskubėdamas, lėtai kilnodamas rankas, ir jau nebedegė ant skardžių ąžuolų viršūnės. Pasukau per pievas namo, kur švytėjo miestelio žiburiai. Keliu slinko ilgos šviesų juostos. Važiavo mašinos. Nuo tų šviesų vakaras atrodė dar juodesnis, ir aš vos beįžiūrėjau taką po kojomis. Paskui išėjau į kelią.

Kitą rytą vėl buvau paupy prie akmens. Ilgai vaikščiojau palei vandenį, ieškodamas smėlyje mergaitės pėdų, bet jų nebuvo. Nebuvo net toje vietoje, kur ji išlipo į krantą, ir aš pagalvojau, kad jas užžarstė paryčio vėjas.

TRYS GAIDŽIO PLUNKSNOS

Temstant išėjo iš kapinių, palengva slinko laukų takais – vienas didelis, antras mažas, jau verkė retos putpelės, ir dangus gailėdamas švietė kelią, kol tik jiedu parėjo. Viršum trobelės stogo, viršum sukrypusio kamino kabėjo juosva debesies skiautė, sviro kaip vėliava, aplinkui geltonavo žvaigždės. Jiedu tyliai suėjo į vidų, buvo lengviau kentėti tarp sienų, kuriose gyveno mažų vaikų verksmas ir retos artimųjų mirtys. Pro du mažus langelius švietė virpantis laukas, jiedu žiūrėjo į jį ir gyveno toliau. Lauke siautėdavo vasaros ir žiemos, visokių gyvulių balsai, medžių ošimas, padargų žvangėjimas, o kartais stodavo tyla, ir stirnos atbėgdavo iki vartų, nustebusios žiūrėdavo į du veidus, boluojančius už stiklo. Sūnus pamažu rimo be motinos, jam nebuvo labai nuobodu augti, nes visą laiką tikėjosi, kad užaugo didumo sulig medžiais, galės vaikščioti tarp kitų žmonių nieko blogo jiems nedarydamas, tik reikės saugotis, kad neužmintų, nes žmonės yra trapūs, nei galvos, nei rankos antruktart nebeužauga. Vakara, grįžę iš laukų, jie labai norėdavo valgyti, reikėdavo patiemis išsivirti, dažniausiai tėvas pats kažką maišydavo katile, paskui atkišdavo šaukštą:

– Valgyk, sūnau, kad užaugtum drūtas.

Naktimis tėvas sapnuodavo nepažįstamas moteris, o sūnus gailėdavo, kad pabudęs nieko neatsimena, tik retkarčiais sklendo ore su paukščiais arba krenta iš aukštų bokštų.

– Matysi, sūnau, kaip gražiai mudu gyvensim, o daugiau artimųjų nereikia, kad nebūtų skaudu, kai jie numiršta.

Anksti rytais jiedu purendavo žemę, vidurdienį, susėdę ant kelmo, džiaugdavosi diegais ir varpomis, o vakare būdavo taip pavargę, jog benorėdavo, kad ir kita diena būtų tokia pat, kokia buvo. Kieme dar gyveno senas gaidys ir daug malonių rūpesčių kaip viščiukų, jie po kelis sutilpdavo ant delno ir knapsėdavo į tarpupirščius, galvodami, ar nebus užsilikę kokių trupinėlių. Vienas rytmetis pasitaikė žilai darganotas, šuo būtų lindėjęs būdoj, tačiau šuns jie neturėjo, suėjo į kiemą vyrai be žinios ir leidimo.

– ... o ką ten judu kasdien slepiat į žemę? Tėvas ėmė ir parodė grūdus.

– Pilk į maišus, nešimės.

Sūnus jau buvo bebaigiąs užaugti, jis sustojo tarpdury, palei abi staktas kabėjo dideli kumščiai. Vyrai juokdamiesi nusiėmė ginklus, vienas grėsmingai artėjo, trenkė jam į dantis, jie pabiro ant prieklėčio kaip pupos, gaidys priėjo arčiau, pasikreipęs žiūrėjo, bet nediršo lesti. Nešini grūdais išėjo.

– Kas dabar bus? – suspaudė sūnus galvą.

Tėvas iki vakaro sėdėjo prie lango ir žiūrėjo miškų pusėn. Visi laukai ir dirvos buvo išsidalintos tarp kitų žmonių, buvo keista, kad mažiems žmonėms reikia tokių didelių dirvų, dar jiems reikia miškų, vieškelių, miestų ir net debesų, į kuriuos skrenda lėktuvais. Sūnus norėjo, kad ateitų piktos ir smarkios mintys, bet jam tik buvo liūdna, labai skaudėjo burną, o piktosios mintys klydinėjo po kitų žmonių galvas. Rytoj rytą, patekėjus saulei, jie nebeturės ko berti į žemę, ir tuščias laukas po langu juoduos kaip priekaištas. Gal reikėjo pasakyti, kad jie sėja akmenis, mažus baltus akmenis, kurie paskui užauga, iššliaužia į pagriovius, sugula ir apauga alksniais arba erškėčiais?

– Neliūdėk, sūnau, – atsakė iš tamsos tėvas. – Gyvenimą reikia nugyventi teisingai.

Sūnus aprimo, teisybės pamokytas, aprimo ir užmigo. Sapnavo, kad jau baigė augti, sėdi ant akmens toks didelis ir teisingas, kad visiems nesmagu praeiti pro šalį, jie nudelbia akis sau po kojų, o praėję graužiasi, kam valgė svetimą duoną, dėl to užaugo tokie maži bei nepajėgūs. Jų nebijo net stirnos, džiaugiasi, kad visokie ginklai sumesti į liūnus, dabar vandens vabalai skuba perėti juose vaikus, kol kiaurymės galutinai neužaugo dumblais.

– Neliūdėk, tėvai, – pasakė pabudęs. – Sapnavau, kad jau užaugau. Kitą kartą atėjo kiti, jie irgi buvo ginkluoti, dabar trenkė į dantis tėvui, kam šis atidavė grūdus. Tėvas sėdėjo ratuose, sūnus ėjo atsilikęs, liūdnai kaip arklys kinkuodamas galvą. Po kelių savaičių tėvas grįžo, atsigulė į lovą ir labai kentėjo, sūnus neužjautė tėvo kančios, vaikščiojo palei lovą, vis stėjo prieš akis ir klausė:

– Kad pagimdei, tai išmokyk dabar gyventi, ką?

Tą naktį juodu sugulė ir tuojau užmigo, nes nebežinojo, apie ką daugiau begalvoti. Paryčiu sūnus atsibudo, pasiklausė tėvo kvėpavimo, iš ko suprato, kad tėvas baigia sapnuoti didelį ir svarbų sapną.

– Va taip, sūnau, – pasakė atsibudęs. – Mudviem kad ir kokį mažą ginklelį...

– O kaip ginsimės, ar tu moki su ginklais?

– Geriausiai mums būtų kardas, – svarstė toliau tėvas. – Su šautuvais tai nemokėsime. Su dalgiais darbuotis esam įpratę, su kardais išmokti gal lengviau sektųs.

Pašiūrėję tėvas surado du geležies gabalus, jais nešini nuėjo į kalvę. Nuleidęs rankas, kalvis sėdėjo ant slenksčio, aplinkui kvėpėjo rūdimis, kiečiais, sudžiūvusiu moliu. Mėtėsi visokie padargai, daug buvo suversta į krūvą palei didelį medį, dabar jame perėjo gandas, o gandrai nemėgsta, kad kas apačioje trankytųsi ir žvangėtų. Tėvas pakėlė akis į medžio viršūnę, sūnus stovėjo šalia, pasidėjęs geležį sau prie kojų.

– Tai mažai beturi darbo? – paklausė tėvas. – Mums iš tos geležies nukalk du kardus.

– Nemoku kardų, – atsiduso kalvis. – Kaip kaimynui, mielai tau nukalčiau. Seniai pas mus niekas ginklų nebekala, kas iš kur ateina – visi savus atsineša. Šakes, pasagas tai moku.

– Mums nereikia pasagų, – atsiduso tėvas.

– Dar palūkėk, – pasiūlė kalvis. – O gal kur gautum seną?

– Niekas nebeturi. Kurie turėjo – kartu su kardais supuvo.

– Aš dar žinau vieną, – pasakė kalvis. – Bet tik vieną patį. O jums dviejų reikia.

– Užtektų ir vieno! – apsidžiaugė sūnus.

– Tai eik ir parsinešk, – pasiūlė kalvis. Atsistojo nuo slenksčio ir rodė ranka kelią: – Va ten, kažkur už upės, atskardžių krūmuose ir lazdynuose, yra baltas akmuo, o po juo guli Mindaugo kalavijas. Vis eik upės krantu ir žiūrėk balto akmenio.

Apypietė sūnus išėjo. Tėvas liko kieme. Žiūrėjo atvirų vartų pusėn, o juodasis gaidys spoksojo į liūdną žmogaus veidą, klausdamas, kur šis išvarė vienintelį sūnų. Virš trobelės stogo mėlynavo dangus, balti debesys išrodė maloniai, kaip viltys, visai neslinko miškų pusėn. „Kad jie visą laiką šviestų viršum galvos, – pagalvojo tėvas. – Visą laiką, kol grįš sūnus, kalaviju nešinas.“ O sūnus tolo, paskui jį uždengė pievų žolės ir pagriovių krūmai, jam buvo gera eiti, brydės galą tėvas laikė rankose, kad jis nepaklystų. Buvo daug kelių, mašinų, ūgesio, niekam neberekėjo paukščių, paprasto ir ilgo gyvenimo mažose trobelėse su trimis obelimis ir moliniais puodais ant žiogrių, visiems aiškus buvo dirvų, medžių ir senų malūnų likimas, jis priėjo didelę upę, sustojo ant užtvankos, vanduo daužėsi ir kriokė, nenorėdamas sukti mašinų. Jis perėjo į kitą pusę, kur augo lazdynai ir slėpėsi paskutiniai paukščiai. Staiga jo paties skriauda pasirodė maža ir nesvarbi, bet tėvas tebestovėjo vartuose ir laikė brydės galą. Landžiojo po krūmus, užmindamas butelių šukes ir laikraščių skiautes, galop atrado tą akmenį. Jis gulėjo po dideliu ąžuolu, viena pusė buvo samanota, o antra švietė baltai kaip mėnuo, ąžuolo viršūnėje tupėjo šimtmetinis varnas, nejudėdamas žiūrėjo į tolumą. Sūnus stumtelėjo pečiu akmenį, pats suprasdamas, kad ir dešimt vyrų jo nepajudintų. Užlipo skardžiu į viršų, nusišluostė prakaitą, pamiškėję arė traktorius. Piktas nemiegojęs vyrukas iškišo iš kabinos galvą:

– Trys puslitriai samagono.

– Samagono aš neturiu, užmokėsiu pinigais.

– Sėskis, rodyk kelią.

Apvyniojo akmenį lynu, traktorius sukriokė, sudžerškėjo, tačiau po truputį pradėjo slinkti į priekį, maldamas po savimi lazdynus ir mažesnius krūmokšnius. Akmuo krustelėjo, pasviro ant šono, po juo atsivėrė duobė. Toje duobėje, išgrįstoje smulkiais apvaliais akmenėliais, gulėjo kalavijas. Jiedu sustojo ant duobės krašto, žiūrėjo nustebę, traktorininkas įsoko, čiupo už raudonų makštų, stvėrė dar kartą, įsirėžė, sumišęs pakėlė akis į viršų:

– Privirintas, rupūžė, prie kažko.

Sulipo abudu, suėmė už galų, neįstengė pajudinti nė iš vietos. Kalavijas raudonavo dugne, žvilgėjo makštų apkaustais, nesimatė ant jo nei rūdžių, nei purvo.

– Nieko nebus, – nusprendė nusikamavę. Pasėdėjo, parūkė, pasišnekėjo.

– Kad galėčiau lyną užrišti, aš jį rrrras!.. Klausyk, – staiga nuliūdo vyrukas, – tai kaip tas Mindaugas kapojo, kad dviese nepajudinam?

– Nežinau, – nuleido sūnus galvą. – Bet mes nepajudinam.

Užmokėjęs pinigus, jis grįžo atgal. Beeinant jį pavijo ruduo, buvo liūdna ir skaudu grįžti. Tuščiuose laukuose nesimatė trobelės, tik tie patys balti debesys po visą dangų. Pasipainiojo po kojom keli lentgaliai, kyšojo vartų stulpai. Toje vietoje, kur liko laukti tėvas, švietė juodai išstovėta žemė, dar joje niekas neaugo, o šalia, įstrigusios į žolę, virpėjo trys juodojo gaidžio plunksnos.

Romualdas Granauskas, *Su peteliške ant lūpu*, Vilnius: Presvika, 2000, p. 250–254.

DUONOS VALGYTOJAI

Dar neaišku, kurioje pusėje tekės saulė, dar niekur nesimato raudonos spalvos, tiktai paėjęją arčiau durų juodi sodybos medžiai, ir kažkas – toks neaiškiai didelis – guli pas slenkstį, boluodamas atverstu į pastogę veidu, o viena kreiva ranka atmesta skersai kiemo iki pat šulinio. Tai pailgas slenksčio akmuo ir žvyro takas, ir visi kiti takai dar guli ant žolių nejudėdami, jiems reikia, kad kieno nors kojos prikeltų juos iš sustingimo ankstų rytą. Arba raudona dangaus šviesa, kurios laukia veidai keturių žmonių, tebemiegančių šiltoje tamsoje už medžio sienų, du veidai – viename trobos gale, du – kitame; aštuonios užmerktos akys, tačiau viena pora atsimerks anksčiau, ir slenksčio akmuo išgirs, kaip viduje, palei sienas, palei priemenės duris, tyliai slankioja pabudusios mintys, jau norėdamos išeiti į lauką. Pirmosios atsimerkė senojo Rimkaus akys. Valandėlę jis klausėsi, ar neišgirs krentant lašų nuo medžių, gal šiandakt lijo, ne, nelijo, nors jau gali lyti: jo rugiams, kuriuos jis kasmet pasisėja aruose (plotą, didumo sulig gera veršena), jau nebebaisus lietus. Nešė, nešė abu, katras po du pėdus – ir sunešiojo į daržinę, paskui nubloškė, paskui nuvėtė, paskui nustūmė ant dviračio į malūną. Pavakary jau keps duoną vieninteliam duonkepvy visame kaime, jaunosios šeimininkės nė kepti nebemoka, užaugo vaikai, nerašė naminės duonos skonio. Išgirdo, kaip trekstelėjo perdžiūvusios trobos sienos, labai tyliai vieną kartą: trekšt... Troba smenga pamažu į žemę, rytais ir vakarais: trekšt... trekšt... Galvodamas apie sienų medį, prisiminė, ar turi malkinėj skilų. Vieną kartą metuose bekuria duonkepį, bet dar turėtų būti iš senų laikų tų stambiai kapotų skambančių šakalių, dar turėtų būti, baigia galvoti, ir langas žymiai baltesnis, įžiūri žmonos galvą šalia savosios: juoda kaselė, perrišta skarmalėliu, tokia graudi kaselė, reikia keltis, nevalia taip ilgai gulėti, o dar eis į paupį molio duonkepiui glaistyti, pilno kibiro jau nebepaneš, – molis sunkus, sunkesnis už vandenį, juodžemį ar žvyrą. Jis apsimauna kelnes ir eina basas į lauką, stovi ant pailgojo akmens priešais raužganą dangaus šviesą, po kurią ką tik išsisklaidė tylus durų klanktelėjimas.

Žentas girdi, prabunda ir susiraukia nuo galvos skausmo, o akių neatmerkia, kad nereikėtų nieko matyti. Burna išdžiūvus, kvailys tas Narkus: visiems vakar aiškino, kad nuo tokios degtinės pagirių nebūna. Ir dar jis girdi: uošvis šlept šlept taku daržinės pusėn, mintyse mato jo basas kojas ir sukumpusią nugarą, gulėtų sau tokį ankstų rytą. Dar su tais rugiais kvailiojo. Marytė sako: jie kasmet po truputį pasisėja, dar nėra buvę, kad nepasisėtų. Pats kirto, senoji rišo, nieko artyn neprisileido: nereikia, nereikia, mudu pačiuodu. Tik svieta juokina, ok, velnias, galva kaip medinė, atmerkęs akis pamato skersai stalo pamestas kelnes, matyt, jau labai gražus parėjo, tiktai devintą atidarys parduotuvę, neduos Marytė rublio, bus užsiutus kaip ragana, gal pats dar turiu kapeikų, jeigu nebus išgriebus. Atsikelia ir tebesvirduliuodamas eina padaryti į kibirą, tegu velniai tą gėrimą: spalva ruda – kaip arklio. Grįžta atgal, atsisėda ant lovos, patrina padus vieną į kitą ir pakiša po antklode. Skaudus kvaitulys galvoj, prieš akis vartaliojasi nesuprasi kas: lyg kokios spalvotos dėmės, lyg margos šakos. Užmigdamas vėl girdi: artėja nuo daržinės – šlept, šlept...

Kažkas ateina per didelį tuščią sapną, – senoji visuomet sapnuoja tokius sapnus: lyg bulviakasio laukus, lyg nušienautas pievas, tiktai niekur nė vieno žmogaus, jau labai daug išmirę, ir pačiam sapno pakrašty kūpso žolėtos kalvelės: tėvo, motinos, vaikų, kaimynų, visų ir nebeprisiminsi, jau kiek rudenu ten žolė pavysta, o žiemą – nė tų kalvelių, balta lyguma, ir brenda senoji į pakraštį, baksnoja lazda priešais: gal užbes vieną! Bet tai tik sapnas, dabar juk ne žiema, prieš savaitę rugius pjovė, nešiojo po du pėdus, o jai taip sunku po du, ne, ne žiema dabar, pamatysi ant kalvelių marguojančius lauko žiedus, dėl to ir žingsniai taip minkštai per žolę: šlept šlept... Per žolę taip gera eiti basomis, anksti rytą – basomis per žolę, po savo kiemą, tik ko jau taip vaikšto diena dorai neišaušus? Atsimena: duoną kepsim, sueis kaimynai, o aš guliu ir sarmatos nebeturiu, jis taigi atsikėlė. Jau langas raudonas, pamelšiu karvę, tegu išveda, paskui apie duoną tvarkysiuos, Dieve tu mano, ar aš dabar pabudau, ar jau seniai guliu pabudusi?

Ji begulinti ant kairiojo šono, veidu į sieną, o siena – raudona, tai saule teka, gal jau patekėjo, pajuto ant savo šlaunies vyro ranką, vakar parėjo girtas kaip maišas ir užmigo, motina šliekia vandeniui kibirą, reikia keltis, tėvas ves savąją į ganyklą, nuves ir mūsų Žalmargę, priemenės durys jau atidarytos, – taip aiškiai skambteli kibiras į durų staktą ir nuskimbčioja ant lanko per visą kiemą. Išeina užsimiegojusi, pusėj tako pastato kibirą į žolę, pati eina už daržinės, o kai sugrįžta – baltas motinos veidas tvarto angoj, ir žalias kibiro kraštas nutaškyltas pienu, eina viena kitai priešais, motinos žvilgsnis nubėga žemyn jos krūtine, pilvu, šiltomis iš po nakties kojomis. Gali būti rami, galvoja supykusi. Kol kas dar ne, nebent išeitų netyčia, pasistatysim savo trobą – tada, o dabar ne, galėsit gyventi vienudu savo lauže:

- Kame yra tėvas?
- Išėjo molio į paupį.
- Nuvarys ir mūsų karvę.

Prasilenkdamas ant tako, jos net susiliečia sijonais, o tėvas jau grįžta, visas perkrypęs nuo kibiro sunkumo, kyšo mentelė, ir jos kotas raudonas. Ir abi rankos, ir kelnės molėtos, tėvas visai netoli, – ji sako: tėvai, aš tuojau pamelšiu, ar nuvarysi? Nuvarysiu, sako tėvas, bet paskubėk, aš parnešu kibirą ir išvedu savąją, o pats garsiai alsuoja, pastato kibirą ant žemės, apeina jį iš kitos pusės. Ji dabar mato, kad kibiras visai nepilnas, gal tik pusė, ir nuskuba į tvartą, patekšnoja karvei per kryžkaulį: koją! – šaukia – koją! Atsitupia prie tešmens, valandėlę šitaip būna nieko nedarydama, nes labai kažko gaila.

Senoji savo gale džiaugdamosi košia pieną į senovišką kanikę su stiklo langeliu apačioje: įleis į šulinį, ir vakare jis bus kaip ledinis, o duona – tik iš po krosnies. Dar atpila į uzboną pusryčiams. Pakelia kailinius nuo minkytuvio, – tešla net suskeldėjusi, pakabina pirštais ir valgo, paskui vėl užlygina tą vietą. Įleidusi pieną, priemenėj ieško ližės, o negali surasti, žentas užkabines ant jos savo vatinį, dvoks dabar benzinas iš tolo, – išsineša ją į lauką, plauna pas šulinį keliais vandenimis ir vis uosto: ne, nesmirda, tik taip pasirodė. Pasistato ližę ant koto, suima abiem rankom, žiūri, ar nepareina senasis iš ganyklų, virš galvos blizga balta lenta, tai saulė jau pašokėjus aukščiau stogo, įremia kaktą į šlapią medį, dar ilgai taip stovi. Paskui neša ližę atgal, daužo delnu molinį duonkepį

šoną: škak! škak, bjaurybe! Kartais įlenda ir guli, o pareis senasis, užkurs priekyje ugnį, vienąsyk jau taip buvo.

Kurdama ugnį, žvilgteli lovos pusėn, išlindus viena koja su geltonu nykščiu, tėvas jau priemenėj daro duris ne į savo, o į jų galą. Žente, sako jėjęs, ar dar tebemiegi? Dar tebe, skuba ji atsakyti, juk sekmadienis, ar neužtenka, kad per savaitę už vairo kratosi? Žente, pakartoja tėvas, ar pietų nepramiegosi?

– Ko? – klausia.

– Gal atkraud maišus priemenėj? Ten tavo.

– O tai kur aš juos dėsiu?

– Užkelk ant aukšto. Supilk į mano didžiąją skrynią. Man reikia prie duonkepio.

– O ko?

– Kad reikia.

– Jie duoną šiandien keps, ar aš tau nesakiau, – vėl skuba ji paaiškinti, jis pasiremia ant alkūnių, juoduoja didelė galva. Tėvas stovi ir laukia, ką tik baigė skambėti jo negarsus balsas. Tėvai, nori ji sakyti, tu eik, o jis tuojau atsikels ir suneš tuos maišus. Kai man reikės miltų – aš vis po kibirą nusinešiu žemyn, man nesunku.

– Išsimislį, – sako žentas.

Tėvas vis stovi, žiūri į kelnes skersai stalo, ji sugriebia jas ir sviedžia ant lovos, tai ar suneši, vėl klausia.

– Išsimislį, – sako žentas. – Visokių juokų.

Jis pasiima kelnes, nuleidžia kojas į aslą, tada tėvas išeina. Kelnių kišenėj suranda rūkyti, įsikanda vieną ir sėdi neužsidegęs.

– Eik tuojau pat, – sako ji. – Kinkuoji kaip arklys.

– Paskutinė cigaretė, reikės eit pirkti.

– Jau bėgsi alaus sprogti?

– Sprogti, sprogti. O tu sprogstamųjų daug įdavei? Užvakar parnešiau aštuoniasdešimt rublių – ar nupirkai nors butelį? Dabar būčiau beturįs.

Eina pro duris į priemenę, jau neš maišus, ne, eina už tvarto, o tėvas stovi kieme, ir jie vienas antram kažką pasako, bet ji negirdi žodžių.

Kad aš buvau jaunas, galvoja senasis ir eina į daržinę nešinas virve, ištisia ją kaip lazda ant plūktinės aslos ir krauna skersai skilas, o pats palengva galvoja toliau: „Kad aš buvau jaunas, duonkepiui reikėdavo keturių glėbių, vėliau – šešių, dabar jau reikės aštuonių. O gal ir dvylikos“, – supranta nuliūdęs. Būtų gerai, kad tereikėtų aštuonių, ir ant viršaus užkrauna dar tris pliauskas. Suriša virvę, kelia ant nugaros, ir jam skaudžiai suduria į strėnas, bet skausmas tuojau praeina, ir džiaugdama jis kūprina į priemenę: „Dar septynis kartus suvaikščiosiu – ir kursiu. Tada jau kursiu“.

– Eik valgyti! – sako senoji.

– Kai užkursiu, – sako jis.

Liepsnai sušvitus, pasilenkęs žiūri, ar neįgriuvęs duonkepio viršus. Dar neįgriuvęs. Atidaro duris į trobą, o žmonos nesimato, tik jos dvasią visur čia nujaučia esant. „Ar tu jau ruošies? – sako tai dvasiai. – Gal tau dar ko reikia?“ – „Nieko man nereikia, – atsako dvasia, – tiktai klevo lapų.“

– Pati juk neprisiskinsi?

– Ir tu nepriskinsi. Susisuks galva – ir nudribsi žemėn. Geriau nelipk. Paprašysiu Marytės.

– Prašyk, prašyk. Žento aš jau prašiau.

Seni žmonės, lašinių jiedu jau nebevalgo: pjauna sūrio, įsipila pieno iš uzbono. Paskui jis žiūri pro langą:

– Tai ką man kviesti?

– Juk tu pats žinai.

Jis palengva išeina keliuku pro mėlynus bulvių žiedus, apie jo galvą visą laiką sukasi balti drugiai: iki pat dirvos galo. Atsigręžia pasižiūrėti į savo namus, iš paskos, netoli atsilikęs, beeinąs žentas. Jeigu nori – tegu prisiveja, apie ką mudu šnekėsime, greta eidami, toks keistas dabar jaunųjų gyvenimas,

kaip sunku jiems bus numirti, nebent anūkai pasimokys iš savo tėvų ir ims gyventi, viską mylėdami. Nuo keliuko matosi visas kaimas: aštuonios sodybos, išmėtytos tarp miško ir upės, bet miškas tik atrodo didelis, net grybai jame neauga, o žiemą už jo prasišviečia kitas kaimas, ir Rimkus mato išnykstantį po šakomis žentą.

Ji nurinko lėkštes nuo stalo, jų trys ir tebuvo, rinkdama pagalvojo: kaip mažai dar tereikia lėkščių jiems pavalgyti. Keistas motinos veidas, kai susitiko šįryt su kibirais rankose: su tuščiu ir su pilnu. Jau jis išėjo į parduotuvę duonos ir cigarečių, gal negrįš labai girtas, dabar daug kas geria, ne jis vienas. Priėjo prie lango: prieky, už bulvių lauko, beeinąs tėvas, ko neina kartu, ji vis galvoja, gal iš šalies atrodo, kad ir mudvi su motina šitaip? Pažiūrėjus motina nurimo, dabar ruošiasi kepti duoną, vis išeina į priemenę, tvarkosi apie duonkepį, eina į čia: jau ko nors prireikė. Sako: paskink klevo lapų. Tėvas pastatė kopėčias, palypėk ir paskinsi, man galva sukas.

– Juk dar nekepsi, – atsigrįžta ji nuo krosnies, o rankų neištraukia iš šilto vandens, kuriame plauna tas lėkštes. – Aš paskiau.

– Paskink paskiau.

Senoji grįžta atgal, prisimindama dukters nugarą, kurią matė pravėrusi duris, bet tada reikėjo sakyti kitus žodžius, negalėjo galvoti apie tai, ką mato: liesus pečius po kartūno suknele. „Jau vaikai sensta“, liūdėdama vaikšto po trobą, šviečia už lango žalia kiemo spalva. Ir nežiūrėdama žino, kas dedasi: žašinas vaikšto aplink šulinį, kregždės siuva palei svirtį, baltas gražus debesis kybo viršum klevo viršūnės. O kartais staigus nujautimas persmelkia širdį, ir atsigręžusi mato: ant vartų stulpo tupi didysis varnas, negera akim žiūri tiesiai į langus. Prišokusi prie stiklo, sumojuoja rankomis, o paukštis palekia ant daržinės stogo, kar! kar! – girdi išsigandusi, tada atlapoja priemenės duris, išskuba į kiemą, nurėkauja paukštį į patį mišką.

Dabar jis jau baigia pereiti miškelį, nušliaužia šaką, nubraukia lapus – išeina rykštė, artėja prie parduotuvės, kapodamas smilgų viršūnes, nukirsti nenukerta, tik nulinksta smilgos galva žemyn, jau nebeatsities, galvoja jis, nei po lietaus, nei niekad. Gal prie parduotuvės dar nebus žmonių, o jam norisi, kad būtų, įsivaizduoja Vandos veidą ir jos baltus plaukus, net užuodžia neseniai išplautų grindų kvapą, jos kambarėlyje visuomet taip kvėpėdavo, dar neseniai viskas buvo. Juk jai niekad ir nesakė, kad ims už žmoną. Vis riek geriau nesusitikti tuščioje parduotuvėje vieniem dviem: tie pirmieji žodžiai, kuriuos jie pasakytų. Prie parduotuvės, kieme, stovi du arkliukai nudūrę galvas, už jų – ilgas vežimas, prikrautas bidonų, kyšo stačias botagas, laukdamas, ką mušti. Su Mineikiu susiduria tarpdury: vienas – į ten, antras – jau su pakeliu cigarečių rankoj, pro Mineikio petį trumpam šmėsteli Vandos veidas kaip prisiminimas. Labryt labryt, pasako abudu. Mineikis vedasi jį atgal į kiemą, čia yra toks medinis suoliukas prie aplaužyto alyvų krūmo, baltuoja lentos kraštas, nudraskytas alaus butelių kamščiais.

– Ieškojau tavęs vakar. Sako vyrai – išėjo gerti.

– A, mes po ąžuolu... – matyti iš čia ir tas ąžuolas, anksčiau ten buvo didelis ūkis, dabar tik akmenys ir kiečiai.

– Tai tau prasta dūšia? – stojasi Mineikis. – Paimsiu alaus.

Jis lieka sėdėti, delnais atsirėmęs į nukramtytuosius kraštus. Galima įsivaryti rakštį. Mineikis, aišku, prašys ką parvežti, špygą jis tau pirktų, ne alų, nors kai jam kas nuperka, tai geria paburbuliuodamas. Statosi dabar naują mūrinę trobą, ir kaminas jau baltuoja, ir butelio su sūriu dar nenuėmė. Kvailys: tegu atseit visi mato, kad buvo kazilinės.

– Alaus nėra, – sako Mineikis, – paėmiau vyno. Toks rūgštus, tai sueis už alų.

Eina abudu ąžuolo link, Mineikis stabteli ir rėkia atsigręžęs:

– Trrr!.. Rupūžės! – kad arkliai, kol jiedu gers, visą laiką atsimintų, jog negalima nueiti, bet gyvuliai tik abejingai pakelia galvas: žinom, žinom, ko čia rėkauji.

Po ąžuolu susitaria: rytoj po darbo atvešiu tau žvyro.

– O kada pats statysies? Ar visą laiką gyvensi uošvijoje? Imk paskolą ir statykis.

Nenoriu uošvijo, koks ten gyvenimas su seniais vienoj krūvoj? Gal jau būčiau ir pradėjęs, bet nežinau dar kur. Gal aš Skuode sukombinuosiu statytis, gal prie pat Skuodo.

– Būtum ėmęs Vandą... – juokiasi Mineikis.

– Ką – Vandą?

– Ir statytis nereikėtų. Pinigo ji turi kaip šieno. Manai – ne? Nusipirktum pastatytą.

– Nelok man apie tą Vandą. Eik, atnešk dar butelį. Kai atvešiu žvyro – pinigų nebemokėsi. Ryt tau ir atvežu. Dar man dūšia nepasitaisė.

Mineikis nueina, o jis sėdi, iš naujo galvodamas, kaip kvepėdavo grindys Vandos kambarėlyje. Kiek kartų per savaitę jas plauna? Pasuki vairą ne į tą pusę... Kryžkelė, galvoja jis, tikrai kryžkelė. Tas kaimas – kaip liūnas. Įklimpti gali greitai, o išsikapanoti... Kol nevedęs – tik viena koja tam liūne, apsivedi – jau abi, o jei vaikų dar turėtum – sakyk, kad ir galva pasinėrė. Jis išsitiesia žolėj, o už miškelio, namų pusėj, kybo baltas gražus debesis.

Ji irgi mato tą debesį. Laikas kaisti pietus, bet sekmadienį jie visada atsitolina į pavakarį. Rasa seniai nudžiūvo, priskins motinai tų lapų, paskui, mėsai verdant, suvaikščios į ganyklą perkelti karvės, o gal tėvas, grįždamas iš kaimo, jau bus perkėlęs? Geras tas tėvas, tiktai graudus kažkoks paliko, kai paseno. Ji palypėjo kopėčiomis į klevo palakę, kekėmis baltuoja sėklos, vaikais būdami lipindavo jas sau prie nosių, žaisdavo paukščiais, rankas išskėtę sklandydavo virš kaimo, virš miškelio, virš rugių lauko. O aš jau debesyse! o aš jau už debesų! o aš jau dar aukščiau! už saulę! už mėnulį! už viską!.. Didesnio aukščio nebežinodavo, tad pamažu leisdavosi žemyn, atgal į pievą, nėmaž nenumanydami, kaip skaudu vėliau bus prisiminti. Ji neseniai tepradėjo galvoti apie vaikystę – nuo tada, kai ištekėjo – ir išsigando: o kaip sunku bus senatvėj? Kaip dabar kas dieną graudu tėvui ir motinai? Nešina tais lapais, įėjo pas motiną, padėjo ant stalo, pati atsisėdo ant kėdės prie lango, motina įdėmiai pažvelgė jai į veidą. Keista sugrįžo iš lauko, – galvoja motina, kas čia jai benutiko? Nu va, sako, parnešiau, ar užteks? Užteks, kur neužteks, tiek čia tos duonos: kokie keturi kepaliukai. Duktė žiūri į kiemą, sėdi tokia pritulusi, o motina laukia, ką ji dar pasakys, o ji nieko nesako, kas tau pasidarė, klausia nebeiškęsdama, lyg rytoj suvisam išeitum.

– Juk išeisiu kada.

– Aš pirmoji išeisiu.

– Aš ne apie tokį išėjimą. Pavasarį pradėsim statytis.

– Netoli juk būsit. Gyvenvietėj už miškelio.

– Gal Skuode statysimės.

Senoji išsigąsta ir nebežino, ką sakyti. Paskui prašo:

– Bent jau tėvui dabar nesakyk. Čia gimus, augus...

– Jis nori.

Jos suima minkytuvį ir neša į priemenę, padeda asloje šalia duonkepio, jau sklinda karštis, durys lig galui atdaros į lauką. Priėjo vištos, sustojo, nedrįsta eiti į vidų, staiga puola atgal, – jau tėvo galvos šešėlis ant slenksčio akmens. Žiūri į abi, pasilenkusias prie minkytuvio. Ar mano karvę perkėlei, ji skuba paklausti ir eina į savo duris, reikia jau skusti bulves, atsisėda pas krosnį, užsikelia krepšį ant kelių ir pradeda dainuoti, bet labai tyliai. Tėvai kalbasi priemenėj, tuojau pašaus duoną ir eis pažiūrėti laikrodžio, tada visuose namuose liks labai tylu, o kai garsiai nuskambės mušamos valandos – ar susilaikysi neverkus? Rodos, nieko man netrūksta, dar tik dvidešimt septynerių metų, ir savo trobą greitai statysimės, o taip sunku kartais gyventi. Gal jau guli kur prisisprogęs, ir nieko jis nesupranta. Vyrams lengviau. Jiems visuomet lengviau, jeigu tik kuris neturi tokios geros širdies kaip tėvas.

– Pusė dviejų, – sako Rimkus, atsisėdęs ant savo lovos, senoji sėdi ant savo, viršum jų galvų – tas sieninis laikrodis. Dabar tik pajunti, kad esi pavargęs, nors nieko, rodos, sunkaus nedirbai: atnešei puskibirį molio, skilų, pakūrei duonkepį, paskui pamažu nukiūtinau į kaimą. Prigulkim pokaičio. Kad tik nepramigtume, ji išsigąsta, ne, nepramigsim, po valandos eisiu žiūrėti, kaip duonelė kepa. Dabar tokia tyla, kad viskas pasineria joje kaip giliame nepermatomame vandeny, Rimkus jaučia, kad grimzta gilyn kartu su daiktai, su vidurdienio šviesa už lango, su švytuoklės lingavimu ant priešingos sienos, – viskas, ką jis šiandien galvojo, grimzta kartu su juo, ir yra ten minkštas neskaudus dugnas, į

kurį atsiremsi, kiek pabūsi ir iškilęs vėl imsi gyventi iš naujo. Kai ašėjau pro bulves, galvoja jis tebegrimzdamas ir nori prisiminti, ką jis tada galvojo, kažką lyg prisimena, bet labai neaiškiai. Didžiulis ir šventas vidurdienio metas, toks neskaudus bejėgiškumas apima visas mintis: apie senstantį dukters veidą, apie kaimo sodybas, apie katiną, kurio kažkodėl nuo pat ryto nematė. Kai ašėjau pro bulves, staiga jis atsimena, tai man drugiai sukosi apie galvą.

Senoji prisnūdo pirmiau už jį. Dabar jai skauda nugarą, akyse plaukia vaizdai, ji pati stovi atkiloose vartuose ir žiūri miškelio pusėn, bet ko ji laukia pareinant, nė pati nežino, tiktai negera ant širdies, kad keliukas toks tuščias, užkelia vartus ir grįžta atgal į trobą. O troboj – durys ligi galo atidarytos, pilna šiukšlių, visi kažkur išėjo, ją vieną paliko. Gal Marytė yra savo gale, galvoja snausdama, arba žentas? Atidaro duris, o ten – dar tuščiau. Išvažiavo, supranta ji. Vidury aslos mėtosi balta su žaliais skarelė, kurią ji nupirko, kai duktė dar tebėjo į mokyklą. Tokia laibakojė mergytė, stovi su portfeliu už vartų ir šaukia plonai į langus: „Nuvaryk žąsiną! Nuvaryk, sakau, žąsiną!“ O dabar išvažiavo į Skuodą, ten gimdys jam vaikus ir pasens, taip gelia širdį dėl vaiko senatvės, o gyventų visi po vienu stogu, klevas auga už tvarto, kiemas toks žalias, baltas gražus debesis kybo viršum kamino. Tėvai, tėvai! – verkdamas vaikšto po tuščius kambarius, nori jam pasakyti. Jis guli, atvertęs į lubas geltoną veidą, senoji žiūri, kaip virpčioja jo akių vokai, – tėvai, tėvai! – sako jau garsiai, – laikas duoną žiūrėti, taip skauda nugarą, kad negaliu.

– Tai kelintą valandą sakei jiems ateiti? – klausia atsisėdusi.

– Sakiau – pavakary.

Senoji keliasi ir eina virtuvės durų link, atkišusi strėnas, vilkdama grindimis gumbuotas basas pėdas, o jis galvoja, ką pradėjęs, ir niekaip negali užbaigti. Ir ko čia užkliuvo šiandien tos bulvės, lyg niekad nebūčiau matęs? Jau ir jis atsikėlė, nešasi galąstuvą ir duonriekį peilį ant slenksčio, žiūri į keliuką, kuriuo ateis kaimynai, va jau ir ateina, bet iš taip toli dar nežiūrėsi: gal senieji Narkai, gal Rimgailos. Tada neša peilį ant stalo ir pirmąsyk šiandien nusišypso:

– Pažiūrėk, motina, pro langą, jau renkasi mūsų sveteliam!

Dar yra daug laiko, kol jie atkrūpštins iki kiemo vartų. Duona jau sudėta į minkytuvį, visi namai perkviptę jos kvapu, ir ližė pastatyta į kampą iki kitos vasaros, stovi Rimkai šalia savo duonos. Dabar jis eina atnešti pieno iš šulinio ir vėl žiūri į keliuką. Senieji Narkai. O už kanalo – dar trys: Rimgailos ir Medutienė. Senoji tiesia ant stalo rankšluostį, atneša kepalą kaip vaiką: ant pusiau sulenktos rankos. Tik tie sveteliam eina labai palengva, netoli nuo savęs statydami lazdas, protarpiais stabteli, pasidairo į pasėlius, o gal tik atgauna kvapą ir vėl slenka toliau – tiesiai į vartus, o tie vartai pažįstami, šimtus kartų pro juos yra eję, jau keli stulpai supuvo nuo to laiko, kai pirmąsyk kaimyniškai juos atvėrė. Sueina kieman penkiese, moterys – juodom bažnytinėm suknelėm, bet vis tiek atrodo, kad sustojo tokie balti, baltai aptaisyti. Aštuonios vietos už stalo: išilgai – po tris, galuose – po vieną, o jie iš viso septyni, šiemet Medučio vietoje jau niekas nebesėdės, tik įpiltas jam į stiklinę pienas ir padėta šalia duonos rieki. Kai laikai rankoje duoną – niekada nežinai, ar nebus ji tau paskutinė, taip jau surėdytas žmogaus gyvenimas.

Bežiūrėdamas į baltąjį debesį, jis ir sulaukė Mineikio, pareinančio dar su dviem kaimynais, o tie kiekvienoj rankoj nešėsi po du butelius, – kas tas keturi buteliai keturiems vyrams? Atsisėdo, atsirėmė nugara į ąžuolą, šnekasi jie apie visokius dalykus, kurių kitą dieną nė neprisiminsi, vis tiek visiems gera. Kai vynas išgertas, Mineikis stojasi, žiūri į krautuvės pusę: „Na, aš važiuoju. Tai mudu susitarėm?“ – „Ir aš einu“, – stojasi jis, o tie du sulaiko: kiša penkis rublius, sakydami: „Eik, parneši degtinės. Tau duos“.

– Kodėl man?

– Jeigu tau – ne, tai kitam – nė tiek.

Jam malonu nuo tų žodžių, vėl nori pamatyti Vandą, bet dabar – labiau nei pirma, tad nueina nešinas tais rubliais, pakelia galvą į viršų, o iš to debesio pasidaręs žmonos veidas, ir plaukai tokie pat, ir viskas. „Gerai, – svarsto jis, žiūrėdamas į viršų, – bet ką aš galiu padaryti?“ Atidaro duris, o krautuvėj nieko nėra. Geltoni plaukai už prekystalio, nei veido, nei rankų, tik paskui ji visa atsistoja ir nieko nesako.

– Labas, Vandele. Viena pati?

– Jau nebe viena. Tu įėjai.

Nuo lango pusės tie plaukai dar šviesesni, velnias, velnias, kaip gali sumauti pats savo gyvenimą, ir niekam apie tai nepasakysi. Ji atkakliai žiūri pro jo petį į duris, tartum jis būtų ir neuždaręs.

– Būk gera, duok vieną baltos.

Atgniaužia delną – ten tie penki suprakaitavę rubliai, jis ir pats mato, kad suprakaitavę. „Bet kad lauke jau karšta“, – galvoja ir vėl žiūri jai į veidą.

– Patys negavo, dabar tave siuntinėja?

– Kas negavo?

– Tiedu pijokai. Tavo draugai. Juk aš matau: tas pats pinigas, ir galas įplėštas.

– Tu ką? Gal aš savo penkių rublių nebeturiu? Kai reikės – ir penkiasdešimt atsiras!

– Kur neatsiras... – ji karčiai šypteli į langą. – Toks turtuolis. Namus statysies.

– Ar uždrausi?

– O Viešpatie! Dėl manęs – nors ir rūmus.

– Nesibarkim... Duok kepaluką duonos ir cigarečių, – jis išima iš kišenės savo rublį, taip aiškiai jausdamas gėdą ir pyktį. – Ir vieną baltos.

– Matai – lentynoje nėra!

– O ne lentynoje?

– Kas ne lentynoje – tas ne tau. Gali eiti.

– Nu gerai, – jis vos nepasako „gyvate“. – Dabar aš žinosiu. Pasiima duoną ir išeina, trinktelėdamas durimis, o už slenksčio tuojau pat sustoja: gal išgirs ją pravirkstant? Ne, nieko. Eina ąžuolo link, visu keliu kartodamas: „Ok, gyvačių gyvatė, ok, gyvačių gyvatė!..“ Tiedu tebesėdi, jis numeta pinigus ant žolės, neturi, jis sako, kad būt turėjus, tai būt davus. Tas vienas atsidūsta ir stojasi: „Ubagai, kad jį velnias. Nė degtinės nebeturi iš ko pagaminti. Einu, parnešiu už visus rašalo. Reikia vis tiek išgerti“. Reikia išgerti, dantis sukandęs galvoja jis, reikia išgerti, o kitaip – visai pasiutimas. Palydi žvilgsniu nueinantį: nutįsusi kelnių kritė, pakinkliai raukšlėti, spirti pasivijus arba tvoti snukin tam, katras pasiliko. Tvoti ir tvoti per tą snukį rupūžėms. Ir jausti, kaip, naujai kaltei didėjant, senoji tartum mažta ir nyksta. Paskui jie išgeria dar keturis butelius, jis pasiima savo duoną, eina namo, mato akyse raudonus didelius ratilus. Vis paknopsteldamas dainuoja dainą, tokią įkyrią dainą, bet ne visu balsu ir ne pusbalsiu, o vien mintyse, kad niekam kitam ten nebeliktų vietos: „Ant skiedryno ooožis ožis ant skiedrynooo kieno tas ooožis – nieks nieko nežyyno“. Ir tuojau vėl skubėdamas pradeda iš naujo:

„Ant skiedryno ooožis...“ O jau ir keliukas. Raudoni ratilai viršum bulvių lauko.

– Tai prašom, kaimynai, – sako Rimkus.

– Tai prašom, – sako senoji. – Nežinau, kokia čia pavyko...

Jie paima po riekę ir artina prie veido, traukdami giliai į save visa apimantį duonos kvapą. Saldžiarūgštis skonis surenka burnoj seiles, jie nuplauna jas pienu. Duona – tai sūnai, dirvos, arklių žvengimas, geležies žvangėjimas kalvėje, apšarmoję rąstų vežimai iš miško, noras ilgai ir teisingai gyventi; pienas – jų dukterys, tvartai, švarus rankšluostis pas šulinį, baltas laukiantis veidas už kreivo stiklo, troškimas gražiai ir ramiai numirti. „Gyvenkim ilgai, kaimynai, – nori jie pasakyti, – juk mes jau niekam nebegalim padaryti blogo.“ Rimkienė pakelia į langą akis, vajėzau! – jai pasimato. Perbraukia delnu akis, vėl žiūri. Ne, netupi ant stulpo didysis varnas, jai tiktai taip pasirodė. Žalias medis, bulvių laukas, keliuku besugrįžtantis žentas su savo duona. Išbėga Marytė, atima kepalą, bardamasi veda į trobą.